

FONDAT ÎN 1924

anul XX | nr. 23-24 (428-429) | 1-31 decembrie 2009

ARARAT

PERIODIC AL UNIUNII ARMENILOR DIN ROMÂNIA

Au trecut 20 de ani

Fotografie de Ara Ghemigian

22 decembrie 1989 ora 12.30 – Se trag clopotele la Catedrala Armeană din București

Uniunea Armenilor din
România, Editura,
Tipografia și Redacția
ARARAT

vă urează Sărbători
Fericite și
LA MULȚI ANI!

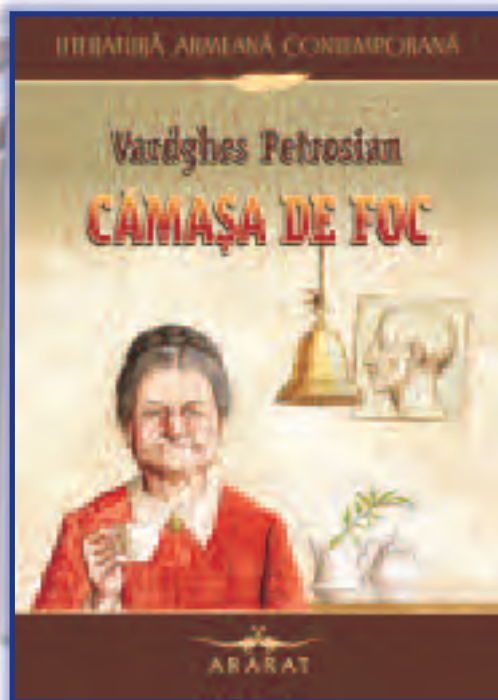

Ռումանիո Հայոց
Միությունը և
ARARAT-ի
խմբագրակազմը իր
ընթերցողներուն կմաղթե
ԾՆՈՐՀԱՎՈՐ ՆՈՐ ՏԱՐԻ
ԵՎ ՍՈՒՐԲ ԾՆՈՒՆԻ

Editura Ararat

SEPREZINTĂ

În curs de apariție

Editura & Tipografia Ararat, Bd. Carol I Nr. 43, București, România
Telefon: 004021 311.14.25; Fax: 004021 311.14.20; Contact: Mr. Sirun Terzian

4
Decembrie 2009
FRIDAY

araratonline.com

Publicația Online în limba română de Editura Ararat - www.araratonline.com

SUBSCRIBE TO
• News
• Comments
• Email

CRIȘTERA EDITORIAL INTERVIU ÎNTOARCE JURIDIC NEWS POLITICĂ

Există o mare diferență
observată în cazul lui...
I. Caragiu: Rămân în parca
sa în...

Successurile de realizare a
caterelor de apă și canalizare
(un canalizat, se realizează în)

20-24 decembrie la Biblioteca
Duchan Ștefan...
membrii...
și...
și...

TITLURILE SAPTĂMÎNII

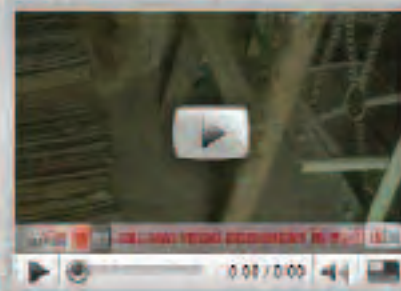

Eduard Nalbandian: „Armenia nu

Sunt mare momentele când
tu stau ce ca scriu în acest
colț de pagina. De obicei
există un subiect al zilei, un

Într-o conferință de presă
comună cu omologul său
belarus, Serghei Martynov,
aflat în vizita oficială la

Araratonline.com Video

chipuri

- 4 Zadig MOURADIAN
din nou în România
-
- 5 „Cartea șoaptelor“ a fost desemnată
Cartea anului 2009
-
- 6 Yeghishe Sargsyan: „Am semnat
protocoalele cu Turcia fără condiții
preliminare, dar asta nu înseamnă că
am dat uitării toate problemele“
-
- 8 Ara Papian: „Prin arbitrajul
președintelui Statelor Unite, Woodrow
Wilson, frontiera dintre Armenia și
Turcia a fost decisă pe vecie, este în
vigoare și astăzi și nu este
susceptibilă de apel“
-
- 9 Scrisoare deschisă ministrului de
externe al Republicii Turcia, domnul
Ahmet Davutoglu
-
- 12 Fără condiții prealabile...?
-
- 14 Crăciunul și anul nou la noi, la armeni!
-
- 18 Bucate armenesti specifice
sărbătorilor de iarnă
-
- 19 Sărbătoarea Surp Hagop
-
- 20 Cu motorul spre „nicăieri“
-
- 22 Umbre pe pînza vremii
-
- 24 Genocidul, între realitate și ficțiune
-
- 25 Tîrgul Gaudeamus 2009 la final
-
- 26 Lipsa de folosință, dreptul la despăgubiri
-
- 27 Portretul unui miliardar:
KIRK KERKORIAN

LA DOUĂ SĂPTĂMÎNI

de Mihai Stepan Cazazian

20 de ani

...Afit a trecut de la momentul cînd clopotele Catedralei Armene din București au sunat pentru prima oară, vestind dorința de liberate a unui popor chinuit de dictatura comunistă. 20 de ani în care societate românească s-a schimbat, dar și comunitatea armeană. Spre exemplu libertatea, printre altele, a fost interpretată greșit de către unii care au înțeles că acum poți spune orice, fără limite și bun simț – vorba unui slogan din campania electorală – în timp ce pentru alții a reprezentat o dorință de regăsire a unei identități furate de comunism, timp de 40 de ani. Evident acesta este numai un aspect de discutat. Nu insist. Pentru că de dezbateri, adeseori sterile, nu ducem lipsă. Dar să revenim la armeni. Și pentru noi perioada scursă după 1989 a fost plină de căutări dar într-o lume liberă în care nimeni nu ne-a mai cenzurat vorbele. Poate ar trebui să discutăm mai des despre sensul devenirii noastre și direcția de urmat. Pentru că sîntem din ce în ce mai puțini, aici, în România. În rest să spunem că ne aflăm la un sfîrșit de an în care a dominat, în plan extern, dorința de apropiere dintre Armenia și Turcia. Sîntem, însă departe de o conciliere pentru că rănilor istoriei ultimilor 90 de ani sînt încă adînci. În plan intern avem bucuria de a vorbi despre o carte care pe șoptite ne-a vorbit de identitatea noastră. Apropo de căutări! Și nu e lucru puțin. Urmează pasul în plan internațional. Ar trebui să mai amintim aici de cîteva acțiuni petrecute prin comunitățile noastre sau de despărțirea de un om deosebit. Meline Poladian. Dar spațiul ne presează. Și timpul. Au trecut deja 20 de ani...

Bilunar al Uniunii Armenilor din România

Redactor șef : **Mihai STEPAN-CAZAZIAN**
 Redactori : **Eduard ANTONIAN, Vartan MARTAIAN, Fabian ANTON**
 Fotoreporter : **Mihai GHEORGHIU**
 Colaboratori : **Carmen DROPOL (Constanța); Cristina POPA (Cluj)**
 Corespondenți din străinătate :
**Edvard JEAMGOCIAN (New York), Anton Lanis ȘAHAZIZIAN (Toronto),
 Giuseppe MUNARINI (Padova)**

Tehnoredactare : **Mihai HĂȚULESCU**
 Pagină web : **ARARAT**
 e-mail : **redactia@araratonline.com**

ADRESA REDACȚIEI: Bd Carol I Nr. 43, București – 2 Tel. / Fax: (4021) 314.67.83
 Tiparul executat la **ARARAT s.r.l.**

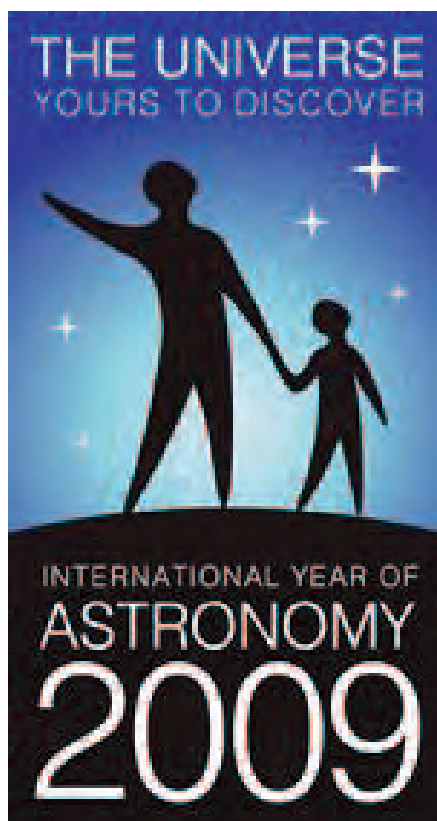
Potrivit art. 206 Cod penal, responsabilitatea juridică pentru conținutul articolului aparține autorului. În cazul unor agenții de presă și personalități citate, responsabilitatea juridică le revine acestora.

Redacția nu împărtășește în mod obligatoriu punctele de vedere exprimate în articolele semnate de colaboratori.

Redacția nu primește spre publicare decît articole scrise cu diacritice

I.S.S.N. 1220-9678

Zadig MOURADIAN DIN NOU ÎN ROMÂNIA

AMA 09 este anul mondial al astronomiei 2009. O sărbătoare pe plan mondial a astronomiei și a sensului în dezvoltarea culturii și științei. Acest eveniment a fost ocazionat de aniversarea a 400 de ani de la invenția lunetei astronomice de către ilustrul Galileo Galilei. Tematica acestui eveniment a fost „Universul, descoperiți-i misterele!” și a constat în stimularea interesului publicului, în special al tinerilor, pentru astronomie.

În cadrul acestor manifestări AMA 09, România a fost onorată să găzduiască câteva activități. Astfel ne-a vizitat din nou astronomul și savantul Zadig Mouradian, armean originar din România, actualmente director de cercetare la Observatorul Astronomic din Paris. Născut în 1930 în România, absolvent al Facultății de Matematică și Fizică a Universității din București (stabilit de aproape cinci decenii în Franța), cu un doctorat la Sorbonna, membru al celor mai importante asociații internaționale de astronomie, Zadig Mouradian și-a dedicat întreaga sa activitate studiului Soarelui. Printre descoperirile sale cele mai importante se află punerea în evidență a transportului de materie dinspre cromosferă spre coroana solară sau „efectul Mouradian” al grosimii optice a liniilor spectrale.

Prezența sa în România a debutat cu o conferință la simpozionul intitulat *Reîntoarcerea din spațiu* (4-5 decembrie) organizat de către Colegiul Tehnic de Aeronautică „H. Coandă” București. A urmat apoi în data de 8 decembrie, la Sala *Elvire Popesco* a Institutului Cultural Francez în același context AMA 09, la inițiativa ICF din București în colaborare cu Institutul Astronomic al Academiei Ro-

mâne o nouă conferință prezidată de către astronomul nostru intitulată *Cuplul Soare-Pământ*, bucurându-se de un deosebit interes din partea specialiștilor prezenți.

În încheiere ar mai trebui menționat că, în 2006, tot în România, Zadig Mouradian a organizat la Sinaia împreună cu aceleași instituții pentru prima oară în lume un atelier de lucru înainte de o eclipsă totală de soare.

EDUARD ANTONIAN

P.S. Ca o sugestie personală, dacă îmi este permis, oare domnul Zadig Mouradian nu ar merita Premiul Uniunii Armenilor din România?

Karen Shahnazarov la „Zilele Filmului Rus” de la București

Zilele Filmului Rus, desfășurate la sfârșitul săptămânii trecute (11-13 decembrie) la *Muzeul Țăranului Român* din București, au adunat multă lume bună în jurul unui eveniment a cărui lipsă se simțea după 1989 în peisajul cultural românesc: o serie de producții noi ale cinematografului ruse.

Festivalul, organizat de Ambasada Federației Ruse la București împreună cu Fundația *Charta* și *Biblioteca Metropolitană București*, a fost deschis cu un film al lui Karen Shahnazarov, „Palata No.6” („Pavilionul nr.6”), cel mai nou film din program, produs în 2009. Este transpunerea unei cunoscute nuvele a lui Cehov în zilele noastre. Acțiunea nu se petrece nici la sfârșit de secol XIX, nici în Uniunea Sovietică, ci în Rusia anului

2007. Filmul a fost nominalizat la premiile *Oscar* pentru producții străine. Povestea este cunoscută și nu vom insista asupra ei. Într-un sanatoriu psihiatric (fosta mănăstire de maici transformată în ospiciu pe vremea lui Stalin) se schimbă directorul, fiindcă fostul, Vasili Raghin, a ajuns pacient. Se simte desigur formația de medic a lui Cehov, în explicații lungi și metaforice despre patologie (un singur exemplu: schizofrenia are miros de ulei rînced și de migdale, spune la un moment dat un personaj, noul director al clinicii). Personal, mi-a atras atenția imaginea Moscovei, care pentru personajul principal, doctorul Raghin, nu mai este un

„Cartea șoaptelor“ a fost desemnată Cartea anului 2009

„Cartea șoaptelor“, de Varujan Vosganian, este *Cartea anului 2009*. Într-o ceremonie desfășurată la *Clubul Prometheus* din București, juriul, format din redactori ai revistei „România Literară“ cu sprijinul fundației „Anonimul“ și prezidat de președintele Uniunii Scriitorilor din România, Nicolae Manolescu, a decernat rîvnitul premiu.

Șase volume au fost selecționate pentru premiul *Cartea Anului 2009*, în valoare de 10.000 de lei: „Orfeu în infern“, al maramureșeanului Nicolae Breban; „N. Steinhart și paradoxurile libertății“ – George Ardeleanu, „Probleme personale“ – Angela Marinescu, „Medgidia, orașul de apoi“ – Cristian Teodorescu și „Cartea șoaptelor“ – Varujan Vosganian. În ultimii doi ani, premiul *Cartea Anului* le-a revenit lui Mircea Cărtărescu (în 2007, pentru „Orbitor“) și lui Eugen Negrici (în 2008, pentru „Iluziile literaturii române“).

Varujan Vosganian a apreciat că, de fapt, ceea ce rămîne dintr-o lume sînt eroii și poezii. „Dacă România a luat Premiul Nobel pentru pămîntul românesc, merită să-l ia și pentru limba română“, a spus Varujan Vosganian. O inedită istorie a ge-

nocidului din 1915 împotriva armenilor, cu declarat caracter autobiografic, „Cartea șoaptelor“ se constituie într-o ilustrare emoționantă a traumei armenilor din Turcia, care au luat drumul exilului, în paginile sale scriitorul evocînd convoaiele interminabile de surghiuniți în cercurile morții, în deșertul Deir-ez-Zor.

Mai multe informații despre carte și autor găsiți pe site-ul www.cartesoaptelor.ro

ideal, din momentul în care alienarea s-a instalat.

Prezent la proiecția de gală, regizorul a povestit că proiecta filmul de față în urmă cu 20 de ani, dar proiectul a eșuat. Pentru această variantă, regizorul a folosit ca figuranți mulți pacienți autentici ai ospiciilor, ceea ce are ca rezultat un film la limita documentarului. Criticul de film Irina Margareta Nistor a comparat, chiar, tentația lui Shahnazarov de a folosi actori neprofesioniști cu filmele lui Lucian Pintilie. Toți neprofesioniștii gravi tează, desigur, în jurul unui actor foarte popular în Rusia, Vladimir Ilin în rolul titular, și a tînărului Aleksei Vertkov în rolul Gromov, pacientul care îl „convertește“ pe doctor.

Importante personalități prezente la deschiderea Zilelor filmului rus, ambasadorul Federației ruse Aleksandr Ciurilin

și ministrul Culturii, Cultelor și Patrimoniului Național, Theodor Paleologu, au vorbit despre nevoia repetării acestor inițiative, despre ideea că și publicul rus să aibă ocazia de a viziona, în reciprocitate, filme românești, iar ministrul român a subliniat utilitatea unui acord de coproducție cu Rusia, după modelul celui pe care deja îl avem, din 2009, cu Franța.

Karen Gheorghievici Shahnazarov (n. 1952 Krasnodar) este personajul principal al acestui eveniment, care a programat sîmbătă și duminică încă patru filme ale sale, două de după 2000, celelalte două din epoca Uniunii Sovietice: „Kurrier“ („Mesagerul“), „Isheznuvshaia imperia“ („Imperiul dispărut“), „Vsadnik po imeni smert“ („Cel care călarea era moartea“) și „Gorod Zero“ („Orașul Zero“).

(T.L.)

„Am semnat protocoalele cu Turcia fără condiții preliminare, dar asta nu înseamnă că am dat uitării toate problemele“

Andreea GHITĂ

interviu cu E.S. YEGHISHE SARGSYAN, ambasadorul Republicii Armenia la București

Între 9 – 11 noiembrie au avut loc la Cluj Zilele Filmului Armean, organizate de Ambasada Armeniei, Uniunea Armenilor din România filiala Cluj și Casa Municipală de Cultură. Excelența Sa Yeghishe Sargsyan, prezent la deschiderea festivă, a avut amabilitatea de a-mi acorda un interviu.

Relațiile cu armenii din România

Domnule ambasador sînteți la Cluj pentru a doua oară în acest an. Ce vă face să reveniți?

Vin cu plăcere la Cluj. Îmi place orașul și locuitorii săi, îmi place publicul numeros interesat de istoria și cultura armeană, în cazul de față de filmele despre Armenia.

Care sînt relațiile dintre Ambasada Armeniei la București și armenii din România?

Noi reprezentăm Armenia – patria mamă – iar armenii din România, chiar dacă sînt bine integrați în societatea românească, au sentimente de atașament pentru Armenia și tot ceea ce vine de acolo. Trăind atît de departe și dorind să afle ce se petrece acolo, ne revine nouă rolul de

a-i informa despre situația actuală din Armenia. Organizăm proiecții de filme și expoziții despre Armenia, pentru a prezenta cum trăim acum. Colaborăm cu Uniunea Armenilor din România și cu Biserica Armeană.

Cea de a III-a Republică Armeană

Vă rog să-mi spuneți cîteva cuvinte despre țara dvs., despre situația economică și socială din Armenia.

Armenia actuală, cea de a III-a republică, a fost înființată în 1991. Ea nu a împlinit nici douăzeci de ani, în timp ce Armenia are peste trei mii de ani vechime, datînd din veacul al VIII-lea înainte de Hristos. Statul armean s-a destrămat în veacul al XIV-lea, teritoriul Armeniei Mari fiind împărțit între mai multe impe-

rii. Statul armean avea să se reînființeze la începutul veacului XX. În perioada aceea teritoriul Armeniei era împărțit între Imperiul Otoman și Imperiul Țarist. Pe acesta din urmă s-a înființat prima Republică Armeană. Majoritatea populației era formată din armenii localnici, însă cîteva sute de mii au venit din partea vestică a Armeniei istorice, care aparținuse Imperiului Otoman. Erau supraviețuitorii deportărilor din Anatolia, ai genocidului din 1915. Prima Republică Armeană s-a creat în 1918, pe teritoriul locuit de armeni în Imperiul Rus. În 1920 s-a proclamat cea de a doua republică: Republica Sovietică Socialistă Armeană. Cea de a treia republică, Republica Armenia înființată în 1991, are o populație de 3.300.000 de locuitori și un teritoriu de 30.000 de kilometri pătrați.

În Armenia trăiesc și minorități?

Armenii reprezintă peste 90% din populația țării, dar alături de ei trăiesc și alte naționalități precum: kurzi, ruși, ucraineni, evrei.

Spuneți-mi cîte ceva despre economia Armeniei și modul în care a fost afectată de destrămarea Uniunii Sovietice.

Asemenea celorlalte foste republici sovietice, odată cu trecerea de la sistemul de economie centralizat și planificat la economia de piață, ne-am confruntat cu probleme serioase. La începutul anilor 1990 situația noastră a devenit și mai gravă din cauza conflictului din Nagorno Karabagh. De fapt, putem spune că a avut loc un război între Azerbaidjan și armenii din Nagorno Karabagh, motiv pentru care două dintre țările vecine, Turcia și Azerbai-

djanul, au întrerupt relațiile diplomatice cu noi. Frontierele cu aceste țări au rămas închise pînă în prezent.

În aceste condiții cine sînt principali dvs. partenerii comerciali?

Politica economică a Armeniei se bazează pe complementaritatea cu vecinii săi, dar ne-am orientat și către Uniunea Europeană. Avem relații bune cu ceilalți doi vecini Iranul și Gruzia, Rusia este un partener economic strategic, dar cooperăm și cu SUA și țările europene. În perioada sovietică Armenia se număra printre cele trei republici sovietice care furnizau componente electronice și tehnologie informatică, însă erau dezvoltate și alte ramuri ale economiei, precum industria chimică și metalurgia neferoaselor (aluminiiu, cupru, molibden) și agricultura. Din păcate criza determinată de situația politică le-a afectat pe toate și în prezent depindem foarte mult de import. Criza economică actuală se face simțită și la noi.

Șanse pentru normalizarea relațiilor cu Turcia și a situației din regiune

În primăvară, cu prilejul vizitei precedente la Cluj, spuneți că relațiile dintre Armenia și Turcia erau tensionate și frontierele dintre cele două țări erau închise. Între timp s-au produs schimbări semnificative. La 10 octombrie 2009 au fost semnate protocoalele dintre ministerele de externe ale Armeniei și Turciei. Ce însemnătate a avut acest eveniment?

Înainte de semnarea protocoalelor, între Armenia și Turcia nu existau relații.

Nu putem spune că ar fi fost tensionate, pentru că ele erau inexistente. Nu aveam relații diplomatice, granițele dintre cele două țări erau închise și sînt închise și în prezent. În cele două protocoale semnate se exprimă intenția stabilirii de relații diplomatice și normalizării relațiilor dintre cele două state. Noi le-am semnat fără a pune condiții preliminare. Asta nu înseamnă că am fi dat uitării toate problemele, dar nu dorim ca ele să constituie un obstacol în calea normalizării relațiilor cu Turcia. Considerăm că între doi vecini trebuie să existe relații normale, iar frontierele lor să fie deschise pentru comunicare, schimburi economice și culturale. Neînțelegerile pot fi rezolvate în timp, pe calea tratativelor. Sîntem în așteptarea ratificării protocoalelor în parlamentele celor două țări.

Cum veți reacționa dacă Turcia nu recunoaște genocidul armean din 1915?

Recunoașterea genocidului este importantă în primul rînd pentru Turcia. Trebuie să se cunoască adevărul celor petrecute între 1915 – 1923, faptul că în perioada anterioară în acele locuri trăise o populație armeană care astăzi nu mai există. Le-au fost distruse așezările, casele, bisericile. Totul a fost pustiit. Au fost uciși peste un milion de oameni, iar o jumătate de milion de supraviețuitori s-a risipit prin lume. Populația aceea a dispărut. Se afirmă că ei au fost doar deportați... Dar atunci unde au dispărut cu toții? Să precizăm că deportările au fost organizate de statul turc. Nu de cel actual, desigur, ci de statul turc de acum un veac.

Credeți că modul în care s-a raportat Germania la genocidul evreilor poate fi un model? Mă refer la recunoașterea crimelor și plata despăgubirilor.

Noi nu am pus problema astfel. Pentru noi cel mai important este ca genocidul să fie recunoscut și asta nu pentru că așa vor armenii, ci pentru că este un adevăr cunoscut de toată lumea și ar fi cazul să-l recunoască și statul turc.

Credeți că normalizarea relațiilor dintre Armenia și Turcia poate con-

tribui la stabilirea păcii durabile în regiune? Mă refer la relațiile dintre Armenia și Azerbaidjan? Turcia ar putea influența Azerbaidjanul în acest sens?

Nu există o conexiune directă între aceste procese, însă cooperarea cu unul dintre state poate influența relațiile cu alte țări din zonă. După cum vă spuneam, pînă în prezent n-a existat o atmosferă de cooperare în regiune, Armenia fiind izolată de unele proiecte economice.

Vă referiți la Proiectul Nabucco ?

La proiectele diferitelor conducte de petrol, inclusiv Nabucco. Dacă popoarele cooperează economic există șanse să se rezolve și conflictele.

Care e situația în Nagorno Karabagh, enclava armeană din Azerbaidjan?

În prezent Nagorno Karabach este o republică independentă nerecunoscută de alte state.

Se are în vedere unirea ei cu Armenia?

Asta rămîne la decizia populației de acolo. Acum sînt independenți, deși nerecunoscuți.

Cine trebuie să-i recunoască independența?

Conflictul este mediat de Grupul de la Minsk, din cadrul OSCE, alcătuit din Rusia, SUA și Franța, care acordă asistență Armeniei și Azerbaidjanului pentru soluționarea problemei Nagorno Karabagh. Partea armeană consideră că cele două țări trebuie să găsească o soluție de compromis, pe cale pașnică.

Peste cît timp credeți că se va întîmpla asta?

Din nefericire, nimeni nu poate estima durata, dar cred că ambele țări își doresc o soluție cît mai rapidă.

Întrebarea finală este de altă natură. De-a lungul anilor am auzit multe bancuri cu Radio Erevan. Ce ne puteți spune despre radioul și televiziunea din Armenia și despre... Radio Erevan?

Radioul și televiziunea armeană sînt instituții publice asemenea celor similare din alte țări. Bancurile cu Radio Erevan datează din epoca sovietică. Ele spuneau multe adevăruri, făceam și noi haz de ele, însă nu au fost inventate în Armenia ci în afara ei.

Ce vă doriți pentru țara dvs. ?

Pace și prosperitate, ceea ce îi doresc și României.

Mulțumesc pentru interviu.

după România Liberă

„PRIN ARBITRAJUL PREȘEDINTELUI STATELOR UNITE, WOODROW WILSON, FRONTIERA DINTRE ARMENIA ȘI TURCIA A FOST DECISĂ PE VECHIE, ESTE ÎN VIGOARE ȘI ASTĂZI ȘI NU ESTE SUSCEPTIBILĂ DE APEL“

Teritorii atribuite Armeniei de arbitrajul lui Woodrow Wilson

O dată cu încă embrionara „normalizare“ diplomatică dintre Erevan și Ankara și elaborarea celor două protocoale semnate pe 10 octombrie la Zürich, dezbaterile din societatea armenescă cu privire la relațiile cu Turcia abordează chestiuni concrete, ce trec dincolo simpla reparație morală prin recunoașterea genocidului. Una din cele mai concrete chestiuni și, cu siguranță, cea cu greutatea cea mai mare pentru viitorul Armeniei este cea a frontierei armeanoturce. Turcia a ocupat nu numai teritoriile atribuite Armeniei de arbitrajul președintelui Woodrow Wilson, dar și o parte a teritoriilor armenesti aparținând Imperiului Rus la începutul primului război mondial. În loc să-și recupereze teritoriile de drept, Karinul, Vanul sau Trabzonul,

Armenia a fost nevoită să-i cedeze Turciei Ardahanul, Karsul, Iğdirul. Astfel, armenii au fost singurii care, în ciuda faptului că s-au aflat în tabăra „învingătorilor“, au pierdut teritorii în fața „învingșilor“. Dar memoria și legitimitatea rămân, iar dreptul la dezbateri și la afirmarea adevărului nu poate fi retras de nici un calcul sau zîmbet diplomatic.

Poate cel mai argumentat și riguros analist al circumstanțelor istorico-juridice ce au dus la actualul traseu al graniței armeanoturce este în acest moment Ara Papian. Istoric și diplomat cu experiență (binecunoscut și de comunitatea armeană din România, grație anilor petrecuți în slujba ambasadei Armeniei la București), Ara Papian urmărește îndeaproape evoluțiile politice generate de „aproprierea“ ar-

meano-turcă. Atent analist și teoretician, Papian încearcă să-i „tragă de mîncă“ atât pe diplomații armeni, cât și pe cei turci în legătură cu fundamentele juridice pe care ar trebui să se clădească, de acum înainte, relațiile dintre Armenia și Turcia. Astfel, după anunțarea celor două protocoale armeanoturce, Ara Papian încearcă să pregătească terenul pentru o interpretare corectă a acestor documente prin combaterea inexactităților istorico-diplomatice pronunțate de diplomații celor două părți. Pe 2 octombrie Papian îi adresează o scrisoare deschisă ministrului de externe armean, Eduard Nalbandian (după o sesiune de interpelări pe tema protocoalelor), iar pe 23 octombrie ministrului turc de externe, Ahmet Davutoglu (după discursul acestuia de prezentare a protocoalelor

în parlamentul de la Ankara). În aceste, Papiian expune și dezvoltă în special tema frontierei dintre Armenia și Turcia din perspectiva dreptului internațional. Expunerile sale, fără fisură din punct de vedere teoretic, sînt, din păcate, aproape cu totul ignorate de cei implicați în „politica reală“, în care nimeni, nici în Europa și nici în America, nu se mai gîndește la repunerea pe tapet a unor angajamente internaționale față de Armenia ce sînt ignorate de aproape nouă decenii.

Chiar dacă nu vor aduce nici o urmare concretă, este bine ca raționamentele juridico-diplomatice ale lui Ara Papiian să fie cît mai cunoscute atît de publicul larg, cît mai ales de diplomați, de oriunde ar fi ei. Nu numai la Erevan, dar și la Washington, Moscova, Bruxelles, Paris și, mai ales, Ankara e bine să se știe că orice „compromis“ armeano-turc nu poate fi altceva decît o concesie armeanescă, întrucît drepturile armenilor au fost oricum încălcate de decenii (să nu spunem secole), iar Armenia nu mai are ce renunțare să-și asume ca parte a unui compromis. Armenia și armenii merită compensații pentru uriașele pierderi umane și teritoriale, iar dacă Erevanul face pasul astăzi spre un așa numit compromis, o face nu din convingere. Așa cum arată Ara Papiian, chiar și numai prin prisma dreptului internațional (ca să nu mai amintim de bunul simț elementar) aplicabil doar Republicii Armenia, aceasta nu are nimic de cedat în fața Turciei, țară ce ocupă în mod ilegal cea mai mare parte a teritoriului său legal recunoscut. Dar cînd vor respecta, în litera și spiritul dreptului internațional, statele puternice drepturile celor mai slabi? Turcia a avut forța care i-a permis, în ochii lumii vestice, să încalce dreptul internațional nu numai în cazul Armeniei acum aproape o sută de ani, dar și în cel al Ciprului cu numai patru decenii în urmă. Totuși, e bine ca toată lumea, turci și occidentali, negociatori și oameni de rînd deopotrivă, să știe că ocuparea Armeniei este vie în memoria și conștiința armenilor și că orice „compromis“ armeano-turc va fi unul inegal, dezechilibrat.

Fără să ne așteptăm la vreo ur-

mare concretă în arena marii politici a expunerilor lui Ara Papiian, acestea atrag însă atenția prin soliditatea argumentelor și ar putea constitui baza unei eventuale pleoarii armenesti la Tribunalul Internațional de la Haga. România s-a adresat instanței de la Haga în disputa cu Ucraina privind Insula Șerpilor. Este adevărat că miza a fost mică. Dar și Serbia, în ciuda parcursului cvasi-ireversibil al provinciei Kosovo spre o independență totală susținută de Occident, s-a adresat Tribunalului Internațional de la Haga pentru a combate legalitatea independenței kosovare. Atunci de ce nu ar apela și Armenia la dreptatea împărțită de judecătorii de la Haga? Ara Papiian ne arată că Erevanul poate susține la Haga dosarul frontierei armeano-turce cu o argumentație cvasi-inatacabilă. Iar protocoalele armeano-turce, dacă vor fi, în cele din urmă, ratificate, nu ridică nici o piedică în calea unei asemenea acțiuni din partea Armeniei. De ce nu ar recurge Erevanul la o asemenea acțiune? Poate că rațiuni și interese pragmatice opresc în acest moment Armenia să escaladeze disputa cu Turcia. Dar o eventuală relaxare a situației regionale, mai ales o eventuală încetare a stării de război cu Azerbaidjanul, ar deschide, cu siguranță, calea către un astfel de demers. Fără speranțe la reparații directe, acționarea Turciei în instanță la Haga ar arăta lumii cine și-a încălcat angajamentele internaționale și cui i-a rămas Vestul obligat, fapt ce i-ar da un atu moral diplomației armenesti în relația sa cu Ankara. Nici Ara Papiian nu se așteaptă la aplicarea strictă a Tratatului de la Sèvres, prin abandonarea căruia – de către puterile occidentale – nu numai Armenia, dar și Grecia a avut de pierdut. Papiian spunea într-un interviu că readucerea în atenția lumii a Tratatului de la Sèvres va putea constitui în viitor un mijloc de presiune asupra Turciei.

Pînă atunci – dacă acest lucru se va întîmpla vreodată – să vedem în continuare ce îi scrie istoricul și diplomatul armean ministrului turc de externe.

(V. M.)

SCRISOARE DESCHISĂ MINISTRULUI DE EXTERNE AL REPUBLICII TURCIA, DOMNUL AHMET DAVUTOGLU

Domnule Ministru, cu tot respectul,

Am citi cu interes textul discursului dumneavoastră din 21 octombrie ținut în fața Marii Adunări Naționale a Turciei. Impresiile mele au fost amestecate. Totuși, mi se pare că ați dorit să prezentați mai degrabă dezirabilul, decît realitatea.

Pentru început, mi s-a părut surprinzător să aud vorbindu-se de „ocupație“ din partea ministrului de externe al unei țări care ocupă ea însăși 37% din teritoriul Ciprului deja de peste trei decenii, fără să mai menționez de cele trei sferturi ale țării mele – Republica Armenia – de aproape nouă decenii. Aș dori să atrag atenția asupra faptului că nu mă refer la niște abstracte „pămînturi armenesti“, ci doar la teritoriul atribuit Republicii Armenia de un document de drept internațional, care este arbitrajul Președintelui SUA, Woodrow Wilson, din 22 noiembrie 1920. Voi dezvolta mai tîrziu subiectul arbitrajului, deocamdată aș dori să spun doar că, potrivit dreptului internațional, arbitrajele sînt „definitive și fără drept de apel“.

Domnule Ministru, cu tot respectul,

Atunci cînd comentați al cincilea articol al protocolului privind stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Armenia și Republica Turcia, ați ajuns la concluzia că Republica Armenia recunoaște „frontiera existentă“ potrivit tratatelor de la Moscova (din 16 martie 1921) și Kars (din 13 octombrie 1921).

Este o concluzie cu siguranță foarte arbitrară. Documentul în chestiune nu citează nicidecum așa numitele tratate menționate mai sus. Protocolul se referă doar la „tratatele aplicabile ale dreptului internațional“. Adică, în mod evident, tratatele în chestiune trebuie să fie guvernate de dreptul internațional sau, cel puțin, să nu îl încalce. În același timp, referindu-se la „tratatele aplicabile

(continuare în pagina 10)

(continuare din pagina 9)

ale dreptului internațional“ și nu doar la „tratatate internaționale“, protocolul dă o definiție mai strictă și introduce „instrumente de drept internațional“ în general, independent de natura documentului, astfel încât în cazul de față avem un document cunoscut drept un „protocol“. În consecință, un „tratat“ trebuie înțeles într-un sens distinct de cel care se aplică documentului, adică drept acord juridic scris internațional. [„Tratat“ înseamnă un acord internațional încheiat în scris între state și guvernat de dreptul internațional – Articolul 2.1(a), Convenția de la Viena privind Dreptul Tratatelor, 1969]

Este evident că „frontiera existentă“ menționată în protocol nu este linia de demarcație ilegală rezultată din actele kemalist-bolșevice. *Ex injuria non oritur jus*, acte ilegale nu pot crea dreptul. „Frontiera existentă“ implică ceea ce există în dreptul internațional și ceea ce este conform cu dreptul internațional. Iar o asemenea frontieră între Armenia și Turcia există: frontiera decisă de arbitrajul Președintelui SUA, Woodrow Wilson.

Tratatele de la Moscova și de la Kars, pe care le-ați menționat în discursul dumneavoastră, nu sînt nicidecum tratate din punct de vedere al dreptului internațional. Pentru a putea fi considerate tratate, ar trebui să fie semnate de reprezentanții împuterniciți ai guvernelor legale ale statelor recunoscute. Nici kemaliștii, nici bolșevicii, ca să nu mai zicem de bolșevicii armeni aduși la putere în Armenia, nu îndeplineau cerința de mai sus în 1921. Astfel, actul semnării acestor tratate violează principiile de bază ale dreptului internațional – *jus cogens* – chiar în momentul semnării lor. Iar potrivit Articolului 53 al Convenției de la Viena privind Dreptul Tratatelor, 1969, pe care l-ați citat chiar dumneavoastră în discurs, „un tratat este nul dacă, la momentul încheierii sale, este în conflict cu o normă peremptorie a dreptului internațional general“.

Credeți cu adevărat că două administrații nerecunoscute, așadar ilegale și auto-proclamate, cum erau bolșevicii și kemaliștii în 1921, puteau, printr-un tratat bilateral (cel de la Moscova), să anuleze un document internațional legal negociat și semnat de optsprezece state recunoscute (Tratatul de la Sèvres)? Credeți că, de exemplu, pactul Molotov-Ribbentrop este un document legal? Nu cred, deoa-

rece două țări, în acest caz URSS și Germania, nu pot decide frontierele unei terțe țări. Atunci de ce credeți că două mișcări rebele, așa cum, repet, erau bolșevicii și kemaliștii în 1921, aveau autoritatea să hotărască la Moscova frontierele unei alte țări, Republica Armenia, chiar dacă aceasta era ocupată?

Credeți cu adevărat că Republica Socialistă Sovietică Armeană, precum și Republicile Socialiste Sovietice Gruzină și Azerbaidjană au avut vreodată capacitatea să elaboreze tratate conforme dreptului internațional? Desigur că nu. Din aprilie 1920 (pentru Azerbaidjan), decembrie 1920 (pentru Armenia) și februarie 1921 (pentru Gruzia) aceste țări deveneau simple teritorii ale diferitelor unități administrative sub ocupație rusă bolșevică. În cazul Armeniei, Senatul Statelor Unite adopta în unanimitate rezoluția nr. 245 din 3 iunie 1924 „Turcia s-a alăturat Rusiei Sovietice în distrugerea statului armean“. Dacă după 2 decembrie 1920 Republica Armenia nu mai exista, cum putea semna aceasta un tratat internațional la Kars în octombrie 1921?

Este un fapt incontestabil al dreptului internațional acela că, pentru o țară ocupată, nici o consecință legală nu poate fi atrasă prin actele ocupantului, întrucît „cedarea de teritoriu în timpul ocupației este nulă“. Nu există nici o ambiguitate asupra acestui punct.

Faptul că protocoalele nu fac să fie legală o situație rezultată din Genocidul Armean și că ele nu recunosc nici o frontieră a fost limpede declarat de Președintele Republicii Armenia, Serj Sarkisian, pe 10 octombrie 2009: „Nici o relație cu Turcia nu poate pune la îndoială lipsirea de patrie a poporului armean și realitatea genocidului“, iar „Chestiunea actualelor granițe dintre Armenia și Turcia se supune soluționării pe baza dreptului internațional. Protocoalele nu spun nimic mai mult despre acest lucru“.

Simplu și clar.

Să vedem acum ce anume este cu exactitate acest „drept internațional în vi-goare“ conform căruia „chestiunea actualelor granițe dintre Armenia și Turcia se supune soluționării“.

Pentru a înțelege aceasta, trebuie să ne întoarcem în trecutul nu prea îndepărtat, în acea scurtă perioadă în care comunitatea internațională recunoștea Republica Armenia ca stat. Când, pe 19 ianuarie 1920, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris – adică Imperiul Britanic,

Franța și Italia – recunoștea Republica Armenia, a făcut-o sub condiția ca frontierele Republicii Armenia să fie repede definite după aceea. Statele Unite recunoșteau de asemenea Republica Armenia cu aceeași condiție, pe 23 aprilie 1920.

Cînd s-a ajuns la examinarea chestiunii frontierelor Republicii Armenia, cea mai importantă era cea a graniței dintre Armenia și Turcia. Și astfel, la sesiunea de la San Remo a Conferinței de Pace de la Paris, alături de alte chestiuni, a fost discutată această chestiune particulară între 24 și 27 aprilie 1920, iar pe 26 aprilie i s-a cerut în mod oficial Președintelui SUA, Woodrow Wilson, să arbitreze frontierele Armeniei. Pe 17 mai 1920, Președintele Wilson accepta și își prelua obligațiile și autoritatea de arbitru al frontierei dintre Armenia și Turcia. Aș vrea să insist în mod special că aceasta se întîmpla cu aproape trei luni înainte semnării Tratatului de la Sèvres (din 10 august 1920). Dacă Tratatul de la Sèvres avea loc sau nu, compromisul (înțelegerea) asupra unui arbitru legal exista și, în consecință, arbitrajul ce decidea frontiera dintre Armenia și Turcia urma să aibă loc. Este o altă discuție că Tratatul de la Sèvres constituie un compromis suplimentar. Este necesar să reținem faptul că validitatea unui compromis nu reclamă decât semnătura reprezentanților autorizați și nici o ratificare nu este cerută pentru un compromis.

În consecință, întemeindu-se pe compromisul de la San Remo (din 26 aprilie 1920), ca și pe cel de la Sèvres (din 10 august 1920), Președintele SUA, Woodrow Wilson, își ducea la îndeplinire arbitrajul asupra frontierei dintre Armenia și Turcia pe 22 noiembrie 1920, care trebuia aplicat după aceea fără rezerve potrivit acordului (compromisului).

Două zile mai târziu, pe 24 noiembrie, sentința era oficial transmisă prin telegraf Conferinței de Pace de la Paris pentru examinarea ei de către Societatea Națiunilor. Sentința era acceptată așa cum era, dar rămînea fără urmare, întrucît partea care beneficia de sentință – Republica Armenia – înceta să existe pe 2 decembrie 1920.

Chestiunea statutului actual al arbitrajului lui Wilson

Înainte de toate trebuie spus că orice arbitraj este un document obligatoriu care trebuie pus în aplicare fără rezerve. În

Născut la Erevan în 1961, **ARA PAPIAN** (foto) urmează cursuri de studii orientale la Universitatea de Stat din capitala Armeniei, după care se specializează în istoria Armeniei la aceeași universitate. În 1994 absolvă Academia de Diplomatie de la Moscova, iar în 1998 Colegiul de Apărare al NATO de la Roma. În 1999 urmează un curs de Diplomația Publică în Wilton, Marea Britanie.

Experiența sa diplomatică începe la ministerul de externe de la Erevan, unde a ocupat funcțiile de secretar II al secției pentru SUA și Canada din departamentul pentru America (1991-1992), șef al secției pentru Iran din departamentul pentru Orientul Mijlociu (1994-1995), șef al secției pentru cooperarea de securitate din departamentul pentru chestiuni de securitate și controlul armelor (1997-1999).

Ara Papiian a activat în cadrul ambasadelor Armeniei la Teheran (secretar II, 1992-1993) și București (secretar II, 1995-1996; însărcinat cu afaceri, 1997).

Apogeul carierei sale diplomatice (de pînă acum) l-a constituit reprezentarea Armeniei în calitate de ambasador extraordinar și plenipotențiar în Canada (2000-2006).

Înainte de a intra în diplomație, Ara Papiian a fost profesor de limbă și literatură armeană la binecunoscutul Institut Melkonian de la Nicosia (1981-1982), iar în 1984-1986 a servit drept interpret militar în Afganistan. Stăpînește fluent limbile armeană, rusă, engleză, persană.

Ara Papiian conduce centrul de studii sociologice „Modus Vivendi” înființat în 1999 și al cărui scop declarat este „rezolvarea problemelor regionale pe cale pașnică pe baza dreptului internațional”. Centrul militează pentru respectarea prevederilor Tratatului de la Sèvres, pornind de la următoarele fapte/argumente:

- *Republica Armenia de astăzi (începînd din 1991) este succesorul de drept al primei Republici a Armeniei (1918-1920).*

- *Republica Socialistă Sovietică Armeană era doar o parte a Uniunii Sovietice și nu a fost recunoscută de nici o altă țară drept stat independent.*

- *Frontiera existentă de facto dintre Republica Armenia și Republica Turcia este doar o graniță dintre fosta Uniune Sovietică și Turcia, care astăzi nu mai este legală.*

- *Frontiera legitimă de iure dintre Republica Armenia și Republica Turcia trebuie să fie granița primei Republici a Armeniei, pe care a propus-o cel de al 28-lea președinte al Statelor Unite, Woodrow Wilson (în funcție în perioada 1913-1921) printr-un arbitraj (22 noiembrie 1920) și a fost recunoscută de numeroase state (Statele Unite, Franța, Marea Britanie, Italia, Japonia și altele), inclusiv de Turcia (prin Tratatul de la Sèvres, 10 august 1920).*

- *Invazia turcă și bolșevică din noiembrie 1920 a întrerupt viața primei Republici a Armeniei și procesul normal al trasării și defînirii frontierei.*

În ultimii ani Ara Papiian s-a specializat în chestiunile legate de Tratatul de la Sèvres, după cercetarea în amănunt a arhivelor americane (inclusiv documente confidentiale).

plus, arbitrajele sînt decizii „definitive și fără drept de apel”. „Arbitrajul este decizia definitivă și obligatorie dată de un arbitru”.

Caracterul definitiv și fără drept de apel al arbitrajelor este codificat în dreptul internațional. În particular de articolul 54 al ediției din 1899 și de articolul 81 al ediției din 1907 a Convenției de la Haga cu privire la Reglementarea Pașnică a Disputelor Internaționale. Și astfel, prin arbitrajul Președintelui Statelor Unite, Woodrow Wilson, frontiera dintre Armenia și Turcia a fost decisă pe vecie, este în vigoare și astăzi și nu este susceptibilă de apel.

Prin urmare, cînd cel de al cincilea articol al protocolului privind stabilirea relațiilor diplomatice între Republica Armenia și Republica Turcia menționează „recunoașterea mutuală a frontierei existente între cele două țări așa cum a fost stabilită prin tratatele corespunzătoare ale dreptului internațional”, acesta poate lua în considerare doar frontiera definită de unicul document juridic în vigoare în acest moment, arbitrajul Președintelui SUA, Woodrow Wilson. Nu există nici un alt document juridic „corespunzător dreptului internațional”, așa cum spune protocolul.

Există o altă chestiune importantă ce trebuie luată aici în considerare. Și-au exprimat vreodată autoritățile și organele publice din SUA vreo poziție privind arbitrajul Președintelui Wilson ce a decis frontiera dintre Armenia și Turcia?

Poziția puterii executive

Cea mai înaltă putere executivă a Statelor Unite nu doar a recunoscut arbitrajul Președintelui Wilson, dar l-a și ratificat și, așadar, acesta a devenit o parte a dreptului teritoriului SUA. Președintele Statelor Unite, Woodrow Wilson, și Secretarul de Stat, Bainbridge Colby, au ratificat sentința arbitrului Woodrow Wilson prin semnătura lor și prin Marele Sigiliu al Statelor Unite. Potrivit dreptului internațional, semnătura personală a arbitrului și sigiliul său, dacă este cazul, sînt cu totul suficiente ca ratificare a unui arbitraj. Woodrow Wilson putea să se mulțumească doar cu semnătura sa sau, la fel de bine, sigiliul său prezidențial. În acest caz, sentința ar fi fost obligația unui individ, în speță un președinte. Totuși, arbitrajul este ratificat cu sigiliul oficial

(continuare în pagina 13)

FĂRĂ CONDIȚII PREALABILE...?

În timp ce mediatorii Grupului de la Minsk al OSCE se străduiesc să facă pace în Karabagh, în timp ce atât occidentalii, cât și rușii îi îndeamnă fără ocolișuri pe turci și pe armeni să ratifice protocoalele și să-și „normalizeze” relațiile, între Erevan, pe de o parte, și Ankara și Baku, de cealaltă parte, pare că s-a pornit un adevărat război diplomatic. Dacă amenințarea și încălcarea angajamentelor țin de diplomatie! Senzația lăsată este aceea că, pe măsură ce surse mai mult sau mai puțin „bine informate” vorbesc din ce în ce mai des despre iminența unui acord de principiu cu privire la Karabagh, liderii de la Ankara și Baku încearcă, pe ultima sută de metri, un ultim efort, paroxistic, de intimidare a Erevanului pentru a smulge cât mai multe concesii în favoarea Azerbaidjanului. Un joc din care, însă, nimeni nu obține nimic, decât târăganare.

Consiliul Ministerial al OSCE din 1-2 decembrie de la Atena a fost o nouă ocazie pentru tripla copreședinție ruso-franco-americană a Grupului de la Minsk să-i aducă la aceeași masă a negocierilor pe miniștrii de externe ai Armeniei și Azerbaidjanului. Eduard Nalbandian și Elmar Mamediarov s-au întâlnit în ambele zile ale Conferinței, mai întâi singuri, iar apoi în prezența omologilor lor francez și rus, Bernard Kouchner și Serghei Lavrov, și a subsecretarului de stat american, James Steinberg. La sfârșitul negocierilor, în prima zi a Conferinței, cei cinci au dat publicității o declarație comună impregnată de optimism, în care părțile își exprimau sprijinul total față de cele trei principii fundamentale ale rezolvării

conflictului: nerecurgerea la forță, respectarea integrității teritoriale a statelor și respectarea dreptului la autodeterminare al popoarelor. „Dinamica pozitivă actuală” a negocierilor de pace armeano-azere ar dovedi faptul că dialogul între cele două părți „avansează spre finalizarea principiilor fundamentale cu privire la rezolvarea pașnică a conflictului din Karabagh”. „Iată că a venit timpul să fie luate decizii și îndemn cele două părți să profite de șansa care le este oferită și să finalizeze fără întârziere principiile reglementării care le este propusă”, a spus Bernard Kouchner în discursul său de la Conferință. Un optimism împărțit și de Eduard Nalbandian, pentru care declarația de la Atena reprezintă un pas înainte și un succes armeanesc, de vreme ce Azerbaidjanul ar fi acceptat, în sfârșit, principiul autodeterminării. „Bineînțeles, problema încă nu are o soluție”, a spus Nalbandian. „Nu sînt decît principiile generale care vor sta la baza negocierilor pentru apropierea pozițiilor celor două părți asupra principiilor documentului de la Madrid”.

Și totuși, dincolo de declarațiile de bună intenție, miniștrii de externe ai Armeniei și Azerbaidjanului s-au războit de la tribuna Conferinței: Mamediarov a acuzat din nou Armenia de agresiune, de ocuparea a 20% din teritoriul Azerbaidjanului, de alungarea unui milion de azeri de la casele lor și de distrugerea patrimoniului cultural azer (probabil că și miile de hacikaruri medievale distruse recent în Nahicevan tot patrimoniu azer erau!), cheia rezolvării conflictului fiind, potrivit ministrului de externe azer, retragerea forțelor armene din „teritoriile ocupate ale Azerbaidjanului” și acordarea „autonomiei Karabaghului în cadrul Azerbaidjanului”. În replică, Eduard Nalbandian l-a acuzat pe omologul său azer că ar încerca să falsifice esența conflictului, ceea ce ar putea bloca procesul negocierilor, cu atât mai mult cu cât Azerbaidjanul este factorul destabilizator în regiune atât prin

politică sa de înarmare masivă (cu încălcarea Tratatului privind armele convenționale în Europa), cât și prin retorica belicoasă a liderilor de la Baku. „Armenia este atașată unei reglementări pașnice a conflictului, bazată pe principiile referitoare la nerecurgerea la forță, la autodeterminare și integritate teritorială, așa cum au fost amintite astăzi în declarația comună a șefilor delegațiilor țărilor din copreședinția Grupului de la Minsk al OSCE, Armeniei și Azerbaidjanului”, a spus Nalbandian în forumul Conferinței.

Pe de altă parte, ministrul de externe armean a acuzat Azerbaidjanul că subminează procesul normalizării relațiilor dintre Armenia și Turcia, în ciuda sprijinului comunității internaționale, încălcând astfel chiar valorile în jurul cărora s-a înființat OSCE. Într-adevăr, Erevanul poartă acum un război diplomatic pe două fronturi: unul cu Ankara, celălalt cu liderii de la Baku. La Atena, Nalbandian s-a întâlnit și cu omologul său turc, Ahmet Davutoglu, cu care – potrivit chiar precizărilor sale, în ciuda relatărilor din presa turcă – nu a abordat chestiunea Karabaghului. Ceea ce nu l-a împiedicat pe Davutoglu să lege și în formulul Conferinței ratificarea protocoalelor armeano-turce de chestiunea Karabaghului, a cărei rezolvare trebuie să se bazeze, potrivit acestuia, pe respectarea integrității teritoriale a Azerbaidjanului. „Cele două procese nu pot fi considerate în mod izolat”, a conchis Ahmet Davutoglu.

La numai o săptămîna de la Conferința de la Atena, aflat într-o vizită oficială la Washington unde a fost primit de președintele Barack Obama, primul ministru turc, Recep Tayyip Erdogan a repus pe tapet chestiunea rezolvării conflictului din Karabagh ca pe o condiție prealabilă stabilirii relațiilor cu Armenia: „Chestiunea relațiilor turco-armene și cea a Karabaghului sînt strîns legate. [...] Dacă va fi rezolvat conflictul din Karabagh, chestiunea relațiilor turco-armene va fi și ea definitiv rezolvată”.

„Este cu totul absurd să vorbești de condiții prealabile, de vreme ce noi am început acest proces cu înțelegerea că va fi purtat fără condiții prealabile. Noi avem acorduri încheiate și semnate ce nu corespund nici unei condiții prealabile”, a spus ministrul de externe armean în reacție la poziția primului ministru turc. ➤

(continuare din pagina 11)

al statului și confirmat de păstrătorul sigiliului, Secretarul de Stat. Astfel arbitrajul lui Woodrow Wilson este o obligație categorică a însăși SUA.

Poziția puterii legislative

Arbitrajele nu sînt subiect al nici unei aprobări sau ratificări legislative. Ele sînt guvernate de dreptul internațional public. Astfel, Senatul, care își rezervă dreptul de a prelua chestiunile de politică externă conform Constituției SUA, nu a discutat niciodată în mod direct arbitrajul care a decis frontiera armeano-turcă. Cu toate acestea, în cursul discutării altor chestiuni, Senatul SUA și-a exprimat poziția în mod explicit asupra acestei sentințe cu cel puțin o ocazie.

Pe 18 ianuarie 1927, Senatul respingea tratatul turco-american din 6 august 1923 din trei motive. Unul din aceste motive era că Turcia „nu și-a îndeplinit obligațiile arbitrajului lui Wilson privind Armenia”. Senatorul William H. King (D - Utah) s-a exprimat mult mai limpede într-o declarație oficială făcută cu această ocazie: „Evident că ar fi nedrept și nerezonabil pentru Statele Unite să recunoască și să respecte revendicările și declarațiile lui Kemal [Atatürk] atîta timp cît acesta continuă să dețină controlul și

suveranitatea Armeniei wilsoniene”. Votul din Senat din 1927 atestă fără nici o îndoială faptul că arbitrajul lui Wilson era ratificat și avea putere de lege în 1927. De atunci nimic nu s-a schimbat din perspectivă juridică, astfel că acesta rămîne în vigoare pînă astăzi.

Poziția structurilor civile

Cele mai importante structuri civile din Statele Unite sînt partidele politice. Clauzele principale ale programelor de partid se găsesc în platformele partidelor, care sînt aprobate de adunările generale ale partidelor politice.

Partidul Democrat din SUA (cel al actualului Președinte, Obama, și Secretar de Stat, Clinton) și-au exprimat în mod oficial poziția față de arbitrajul lui Wilson cu două ocazii, în 1924 și 1928.

În programul său din 1924, Partidul Democrat includea o clauză separată a „Aplicării arbitrajului Președintelui Wilson respectînd Armenia” ca platformă și obiectiv. Platforma din 1928 mergea și mai departe, menționînd SUA ca stat și, conform „promisiunilor și angajamentelor” Puterilor Aliate, „Sîntem în favoarea celor mai hotărîte eforturi din partea Statelor Unite pentru asigurarea îndeplinirii promisiunilor făcute și angajamentelor luate de Statele Unite și puterile aliate față de Armenia și poporul său în timpul și după Războiul Mondial”. Singura „promisiune și angajament” al Statelor Unite față de Republica Armenia a fost și continuă să fie arbitrajul lui Woodrow Wilson privind frontiera dintre Armenia și Turcia.

Domnule Ministru, cu tot respectul,

Spre deosebire de actualele generații de americani și europeni, noi îi cunoaștem bine pe turci și, prin urmare, nu ne facem nici o iluzie. Cred că și dumneavoastră ne cunoașteți bine pe noi și, prin urmare, nu trebuie, la rîndul dumneavoastră, să vă faceți iluzii. Dacă dumneavoastră, turcii, credeți că printr-o demonstrație de forță față de Armenia puteți să-i forțați pe armeni în vreun fel, vă înșelați foarte tare. Istoria noastră dovedește cotrariul.

Noi – armenii și turcii – sîntem condamnați să găsim soluții reciproc acceptabile. Asemenea soluții pot lua diverse forme, dar un lucru trebuie să fie limpede: ele trebuie să contribuie la stabilirea unei păci stabile în întreaga regiune, la dezvoltarea unei economii diversificate, la crearea unei atmosfere de cooperare, în același timp servind și la realizarea anumitor interese ale puterilor globale și la mai marea lor implicare în chestiunile regionale. Și astfel, această soluție trebuie să fie de așa fel încît să risipească preocupările de securitate ale părții armenice, odată cu asigurarea condițiilor pentru creșterea economică și dezvoltarea susținută a Republicii Armenia, precum și cu garantarea conservării valorilor culturale armenice. În același timp, soluția nu trebuie să fie împotriva intereselor de fond ale Turciei, iar propunerea trebuie să fie atractivă pentru partea turcă drept o soluție demnă în circumstanțele date.

Domnule Ministru, cu tot respectul,

Sîntem dornici să cooperăm, dar nu luați aceasta drept un semn de slăbiciune și nu ne forțați să ridicăm steagul alb al capitulării. Aceasta nu se va întîmpla niciodată.

Acceptați, domnule Ministru, cele mai profunde asigurări ale considerației mele.

ARA PAPIAN
23 octombrie 2009

☒ Pentru Eduard Nalbandian, „întoarcerea la condiții prealabile înseamnă intrarea într-un cerc vicios în care ne aflăm chiar înaintea începerii acestui proces”. „Cei care fac asemenea tentative își vor asuma întreaga responsabilitate a consecințelor ce vor decurge din aceasta”.

După Nalbandian a fost rîndul președintelui Sarksian să-și arate iritarea față de duplicitatea politicii Ankarei: „Republica Armenia este gata să își onoreze angajamentele internaționale și să ratifice protocoalele turco-armene. Dar vă amintiți că am spus și faptul că, dacă Turcia întîrzie ratificarea protocoalelor, Armenia va apela la toate mecanismele dreptului internațional”. Serj Sarksian nu s-a ascuns după cuvinte: „Obiectivul Turciei este legarea chestiunii relațiilor turco-armene de cea a Karabagului. Repet, asemenea tentative sînt sortite eșecului”.

Încrederea președintelui armean vine, probabil, și din sprijinul pe care poziția Erevanului o are din partea comunității internaționale, în special a Washingtonului. Secretarul de Stat, Hillary Clinton, i-a telefonat președintelui Sarksian pentru a discuta despre vizita premierului Erdogan la Washington, iar secretarul adjunct Philip Gordon a reafirmat poziția Washingtonului de disociere a celor două procese – normalizarea relațiilor armeano-turce și negocierile de pace în Karabagh –, îndemnînd Ankara și Erevanul să ducă lucrurile înainte. „Sîntem angajați activ în chestiunea Karabagului nu pentru că vedem că aceasta este legată de relațiile dintre Turcia și Armenia, ci pentru că noi credem că aceasta ar putea contribui la pacea și stabilitatea în regiune. Copreședinții Grupului de la Minsk sînt în regiune pentru că noi credem că este extrem de important. Dar de foarte multă vreme acest lucru este extrem de important și rămîne extrem de important independent de orice altă chestiune”, a spus secretarul de stat adjunct.

Vedem, așadar, că diplomația turcă joacă dublu, una semnează și alta declară. Nu avem nici un motiv să ne îndoim de faptul că sinceritatea liderilor turci se regăsește în declarațiile și nu în semnăturile lor. Atunci, cu cine a semnat Erevanul cele două protocoale? Cu Washingtonul, Moscova și Bruxelles, via Paris? Cu foarte mare probabilitate, da!

Vartan MARTAIAN

CRĂCIUNUL ȘI ANUL NOU LA NOI, LA ARMENI !

Cînd eram mic „Metzhayrig Vartan“ (bunicul) încă păstra anumite tradiții, mai mult sau mai puțin sacre sau laice. Îmi amintesc de exemplu cum în acele ierni crunte din perioada comunistă îmi ungea cu untură de porc și îmi lustruia bocancii astfel ca apa să nu pătrundă în încălțăminte și nu cumva („Der Im Asdvatz!“) să răcească „manciugă“. Venea bietul bătrîn cu o pulpă de porc și se apuca s-o măcelărească și s-o gătească așa cum apucase el să vadă cînd era copil și adolescent pe la străbunicii mei și prin peregrinările sale. S-au pierdut tradițiile. Din păcate în foarte puține case armenesti din România mai poți gusta din bucatele Crăciunului sau din atmosfera adevăratei sărbători armenesti a Nașterii Domnului (sărbătorită la noi pe 6 ianuarie). Poate doar la Tanti Ani Garabedian acasă sau la Tanti Ulig mai poți găsi ceva din ceea ce a însemnat Crăciunul la armenii din România. Dar revenind, vă propunem să citiți cum se desfășurau altădată colindele și sărbătorile de iarnă la armenii din România. Sursa principală sînt articolele lui H. Dj. Siruni intitulate “Datini și obiceiuri de Crăciun la armenii” pe care le-am preluat din Ani – Anuar de Cultură Armeană 1937:

Eduard ANTONIAN

„Un regulament cu data de 3 ianuarie 1918 pe care l-a găsit părintele Gr. Govrighian în arhivele din Elisabetopol (astăzi Dumbrăveni) și care precizează condițiile de botez, logodnă, înmormântare și alte asemenea servicii, prevede în art. 21 că atunci când voinicii merg la colinde să cînte o vestire și un cîntec de colinde. În ordinea cronologică, mărturia următoare datează din 1727 când s-a întocmit regulamentul frățietății Sfîntul Ștefan din Giurgiov (astăzi Gheorghieni) de către protopopul din Gherla, părintele Minas Torosian. Acest regulament în articolul 17 prevede venituri ale frățietății și beneficiului de la colindele de Crăciun. Statutele frățietății Sfînta Treime din Gherla au fost întocmite în 20 august 1729 de către un prelat vizitator, Arhiepiscopul Stepannos Roșca – pe baza unui regulament vechiu – introducîndu-se în aceasta din urmă mai cu seamă reguli bisericesti. În articolul 9 prevede că atunci cînd se umblă cu colindele șefii frățietății, prefectii, trebui să meargă înainte, avînd în mijlocul lor pe *Marșalek* cu bastonul în mîină; iar în urma acestora trebuie să meargă voinicii, care trebuie să aibă grijă să nu îmbete și să nu facă zgomot, prin urmare să nu bea la nici una dintre case. Aceeași prevedere este păstrată în statutele de la Cic-Sipviz (Frumoasa de astăzi) ale fră-

țietății cu același nume care poartă data de 1730 și care este întocmit de același Arhiepiscop Stepannos Roșca... Spune că este o mare rușine ca vreun armean să plece sau să încuie ușa atunci cînd frații

care umblă cu colindul vin să-i viziteze, și că prin urmare este obligat să rămîie acasă în acea zi. Articolul următor stabilește suma care trebuie să se dea fraților care vin cu colindul, de 6, 4, și 2 groși după starea fiecăruia, fiind socotit rușinos să se dea mai puțin. Potrivit articolului 7, rezultatul bănesc al colindului revine în întregime bisericii. Iar articolul 8 prevede că trebuie să se meargă cu colindul mai întîi la epitrop, apoi la primar (birov) și la notabilități, iar pe urmă la ceilalți... În 1790 un alt statut din Botoșani despre frățietate ne spune că toți tinerii sînt obligați ca la sărbătorile Crăciunului, în Ajun să meagă cu colindul la vătăfii lor apoi împreună cu aceștia din urmă să umble pe la toate casele, atît la bogăți cît și la săraci. Toată lumea este obligată să dea obolul după puterea fiecăruia, obol ce va servi la construirea și mărirea Sfîntei Biserici. Acela ce nu va voi să meargă cu colindele la casa vătăfului va fi obligat să plătească o amendă de 100 de bani.“

Colindele. Ne amintim cu toții cu nostalgie de colindele de altădată. Dar oare mai știe cineva cum sunau sau cum erau colindele vechi armenesti de odinioară ale consîngenilor noștri din România? Ne povestește din

nou H. Dj. Siruni într-un stil naiv și pentru mine ca armean, chiar puțin înduioșător:

„Pr. Grigore Govrighian defunctul stareț al Mechitariștilor din Viena, care erau originari din Gherla, amintește atunci când povestește despre trecutul orașului armenesc de odinioară un fragment din cântelcele de colind:

Iisus plînge, n-are scutece,
Și-a tăiat fusta și l-a învelit
de asemeni: Dați-mi banii
Ca să plec pe aici încolo.

Într-un caiet de cîntece scrise în Ardeal dă de următorul exemplu:

Nouă copiilor să ne dai minte și cuget,
Iar bătrînilor să le fii Mîntuitor,
Să ne ferești de toate relele,
Să ne faci fii ai Raiului.

Un alt cîntec de colind are următorul cuprins:

S-a născut un prunc în Betleem
Deci Ierusalimul este în veselie
A luat chip omenesc
Și suflet Dumnezeesc.
L-au cunoscut asinul și boul
Și i s-au închinat numaidecît
Au venit regi din Sapha

Au dăruit aur, smirnă și
tămîie,

Au intrat cu totii înăuntru
S-au închinat noului născut.

În România în localitățile
unde numărul armenilor este mai
mare, tinerii armeni umblă în
prezent (n.n. Umblau!) cu colindul
în casele armenesti în noaptea
de 5 ianuarie. Ceea ce cîntă ei nu
este un cîntec popular ci sînt pri-
mele două strofe ale unei admi-
rabile cantate (șaragan):

O! Mare și minunat mister!

Ce astăzi te-ai arătat,

Păstorii cîntă laolaltă cu
îngerii

Și dau de veste lumii întregi

S-a născut un nou rege

În orașul Betleem.

Fii de oameni slăviți-l

Căci pentru noi s-a întrupat.“

De 20 de ani, în Facultatea de Geografie a Universității Alexandru Ioan Cuza din Iași (în Casa Geografiei, cum îi spunem noi), cântăm colinde românești și cântece de Crăciun sau numai de iarnă ale altor creștini din lume, ale cultelor

minorităților noastre și chiar ale altor credințe. Ne-am bucurat întotdeauna de sprijin din partea celor pentru care tradițiile rămân repere spirituale și care au fost adesea impresionați de dorința de a ne cunoaște conaționali, viața și felul în care își trăiesc bucuriile. Printre binevoitorii noștri susținători și prieteni s-au numărat de la început doi armeni de excepție, părintele Azad Mandarian, parohul armenilor ortodocși din toată Moldova, și muzicianul de excepție care este profesorul Harry Tavitian. În felul acesta, imaginii noastre de spiritualitate creștină armeană profundă i s-a suprapus sonoritatea originală a unei vechi colinde armenie (Avedis) și invocația creștină „Sfinte Dumnezeule“ (Surp Astfaț). Ne bucurăm să le reluăm în fiecare an, intonându-le pentru oaspeții noștri între care se numără și reprezentanții micii comunități armenie din Iași, pentru care - ca și pentru armenii din România, pentru distinsa redacție a revistei și editurii Ararat urăm întotdeauna „Șnor avor zînut yev mîgîrdutiun”. Ni se răspunde la fel, sau cu Șnor avor nor dari“, colindătorii care suntem replicînd românește „La Mulți Ani“.

Prof.dr. Irina UNGUREANU

Știu că sînt utopic, știu că sînt conservator și tradiționalist, dar în realismul meu cred că aceste tradiții frumoase ale străbunicilor noștri probabil că nu vor mai reînvia niciodată. Bineînțeles, că și eu, ca toți armenii pot da idei și de aceea aș propune, oare ce ar fi ca noi, tinerii, cei apropiați mai mult sau mai puțin de generația mea să ne strîngem să învățăm câteva colinde și să mergem pe la armenii care încă mai țin la aceste tradiții (cum ar fi Tanti Ani, Tanti Ulig sau Hayr Surp de exemplu)? Dar haideți să vedem în continuare cum era masa de Anul Nou la noi, la armeni. Ne povestește același neobosit H. Dj. Siruni:

„În multe locuri se obișnuiește ca să se găsească pe masă șapte feluri de gustări. În general farmecul mesei îl constituie fructele uscate ca alune, caise, nuci, migdale, stafide etc. Sînt nelipsite de asemenea sugiukul și pistilul, dulciuri făcute din zeamă de struguri. Însă este necesar ca masa de Anul Nou să fie împodobită cu prăjitura zilei care se numește Gata sau

Kata. Dacă nu e zi de post coca prăjiturii este frămîntată cu lapte, dacă e zi de post, cu miere. Pe Gata se desenează diferite figuri de animale și păsări, adesea desene de biserici. Forma gatei este rotundă, însă cîteodată este în formă de cruce, ovală, triunghiulară sau pătrată. Are gropițe în care copiii pun grăunțe și se joacă apoi le pun pe acoperișul casei și așteaptă ca să vie păsările să le ciugulească. Pe masa de Crăciun și de Anul Nou se aprind lumînări cumpărate și aduse de la biserică după numărul membrilor familiei. Rămășițele acestor lumînări se pun pe izvoare pentru ca apele lor să fie tot anul curgătoare și dulci. Lumînarea bunicii este întotdeauna colorată, și pentru ca să o stingă copiii aruncă cu boabe de grîu pînă cînd bunica se îndură să le dea darurile. La masă o monedă se pune în pîinea de Anul Nou care este împărțită de stăpînul casei în bucăți egale tuturor. Norocos este acela în a cărui bucată se găsește moneda... Bradul de Crăciun nu este un obicei vechi la poporul armean, acesta a fost introdus din

Europa în ultimul secol în tradiția armeană și în rîndul cerlorlalte datini. Toțuși ramura verde ocupă un loc de cinste pe masa de Anul Nou. În multe locuri se pune pe masă o pîine mare în care este înfiptă o ramură de măsline. Ai casei rup cîte o bucată din ea și-și împodobesc fiecare ramură cu alune și nuci pentru ca în cursul anului să fie norocoși. În alte locuri acest pom este adus la biserică și sfințit după care se aduce acasă. Stăpînul casei îl fixează pe o sfoară și membrii familiei îl împletesc cu cîte o suviță din părul lor. În dimineața zilei de Anul Nou stăpînul casei lovește cu ramuri pereții casei, pereții staulului, animalele domestice apoi atîrnă doi covrigi de coarnele bouului pe care pune două lumînări aprinse și se îndreaptă bou spre poartă. Dacă trece pragul cu piciorul drept este semn bun, iar dacă nu, este semn rău. Se fac prin urmare eforturi ca bou să treacă pragul cu piciorul drept. De altfel fiecare observă ca atunci cînd intră și iese din casă să întrebuițeze mai întîi piciorul drept. Este semn rău cînd cineva greșește și întrebuițează piciorul stîng... Asemeni altor popoare și la armeni este răspîndit obiceiul de a strînge dani. Colindă nu numai copiii ci și cei în vîrstă. Dacă la oraș ei bat în ușa dinspre stradă cerînd daruri de la stăpînii casei, în sate copiii merg pe acoperișurile caselor. Trebuie să se aibă în vedere că în satele armeniești acoperișurile caselor sînt drepte și legate una de alta, astfel că e ușor să se treacă pe un acoperiș de la o casă la alta. În multe provincii există obiceiul de a se atîrna de coșul casei traiste, brîuri sau ciorapi colorați. Copiii strigă de pe acoperiș «Bunică, pune ceva în traista mea și în ciorapul meu» dacă i se răspunde de jos «Dragă, n-am nimic copiii» strigă de sus «Să-ți cadă un șoarece în oală». Tinerii logodiți își atîrnă brîurile lor scumpe și primesc în ele fel de fel de fructe, fără să-și vadă însă logodnica.“

Sînt tradiții și obiceiuri uitate, ritualuri care probabil într-o lume sufocată de Moși Crăciuni made in China, nu vor mai vedea sfînta lumină de Crăciun, poate, niciodată. Dar să fim optimiști, să ne bucurăm de aceste sărbători și să reîncercăm pe cît posibil să retrăim spiritul străbunicilor noștri la sfînta masă de Crăciun. Sărbători fericite tuturor atît cît se poate și să ne reamintim atmosfera creată în copilărie de către Metzmayrig. Căci încă mai sîntem și ne simțim armeni!

Bucate armenesti specifice sărbătorilor de iarnă

Prăjitura „Kata“ – de Crăciun –

Ingrediente:

6 gălbenușuri de ou, 2 pahare cu smântână, 1 linguriță bicarbonat, puțină sare, 400 g. unt topit, făină cât cuprinde.

Această cocă se poate face și dulce după gust adăugând zahar, 200 g. Ames - tecăm toate ingredientele și obținem o cocă moale. Oprim 200 g. din unt. Întindem o foaie mare. Pe această foaie întindem un amestec preparat din restul de unt 200 g., 200 g. zahar, un pahar de făină bine amestecat. Îndoind împăturim foaia, Trecem iarăși cu vergeaua peste coca împăturită, pînă la o grosime de 2 cm. Apoi ungem cu ou tăiem în bucățele (romburi, pătrate sau orice formă dorim) și coacem în cuptorul încins. Nu trebuie să schimbe culoarea la copt.

„Anușabur“ (supă dulce)

Ingrediente: 1 cană de arpacaș, 1 cană de zahăr, 1 mînă de stafide și alte fructe uscate după gust, scorțișoară după gust, apă rece, alune și nuci măcinate

Arpacașul se spală foarte bine în mai multe ape. Se pune la fiert într-un vas înalt adăugînd 4 căni de apă. Cînd clocotește se ia de pe foc. Se lasă să se răcească. Se lasă din nou acoperit la fiert la foc mic timp de 2 ore pînă capătă o consistență cremoasă. Se adaugă scorțișoară după gust. Se adaugă zahar amestecîndu-se și se mai lasă la foc mic pentru încă 10 minute. Se amestecă în continuare pentru a nu se prinde compoziția de fundul vasului. Se adaugă stafide și alte fructe uscate (caise, nuci, smochine etc) și se mai lasă

pe foc încă 10 minute. Se pune în vasul în care va fi servit după ce se răcește și se introduce la frigider. Se poate servi cald sau rece, cum doriți.

„Halva Armenească“

Ingrediente: 1 cană de griș, 1 pahar zahăr, 1 pahar lapte, 125 g. unt proaspăt, 200g. nuci pisate, 2 linguri scorțișoară.

Punem grișul cu un sfert din cantitatea de nuci într-o cratiță mai adîncă, la foc mic și cu o tablă de fier de desubt. Amestecăm cu o lingură de lemn la început mai încet apoi, cînd s-a încălzit grișul, foarte repede circa 45 de min., pînă ce grișul își schimbă culoarea în auriu. Nu ne oprim nici o secundă în timpul amestecării. După jumătate de oră dăm focul mai mic și punem laptele, zahărul și untul într-o singură crăticioară. Lăsăm să dea și această compoziție în clocot amestecînd pe parcurs cu atenție să nu dea în foc. În tot acest timp nu ne oprim din a amesteca grișul. În momentul cînd grișul devine gălbui-marونیu (atenție să nu se prindă de fundul cratiței) și laptele clocotește, luăm cratița cu lapte și-l turnăm amestecînd grișul aflîndu-se încă pe foc la flacăra mică. Cînd am terminat de turnat laptele, stingem aragazul, amestecăm bine grișul, acoperim cratița cu un șervet curat, apoi închidem bine cu capacul, punem alte 2 șervete curate pe cratița pentru a nu ieși aburii. Lăsăm cratița acoperită cel puțin 10 ore. Cînd luăm capacul, vom vedea un conținut ce seamănă cu o mămăligă rece. Cu o furculiță începem să fărîmităm grișul bob cu bob ca nisipul. Îl punem pe un platou în orice formă dorim presărînd nucă pisată, fructe

uscate, zahar pudră și scorțișoară măcinată.

„Harissa“

Ingrediente: 250 g. grîu de colivă, arpacaș, carne macră (de berbec, de pui sau de vită), 1 kg. oase de vită, 125 g. unt proaspăt topit, mirodenii de toate soiurile. Punem la înmuiat o noapte întreagă grîul ales și spălat în apă caldută într-un loc cald. A doua zi așezăm pe foc mic la fiert. Într-o altă oală punem carnea la fiert. După ce a fiert bine scoatem oasele, lăsăm carnea și strecurăm continuu zeama peste grîul fiert. Adăugăm și carnea fiartă, o lăsăm să fiarbă cîteva ore împreună cu grîul, pînă cînd este bine fiert întocmai ca la colivă. Începem să amestecăm bine, bătînd pentru a omogeniza compoziția pînă ce devine ca un piure. Potrivim de sare piper și alte mirodenii și mai lăsăm cîteva minute la fiert. În momentul cînd trebuie servit, topim untul proaspăt și în fiecare porție servită facem cu lingura o gropiță în care turnăm o lingură de unt topit adăugînd ce alte condimente dorim. Se servește cu orice fel de salată sau garnitura preferată.

„Dolma“ (á lá Tanti Ani Maganian)

Ingrediente: 500-600 g. carne de berbec (pulpă), 1 ceașcă mică de orez, sare, piper, mirodenii după gust, mărar și pătrunjel verde tocat, foi de viță.

Opărim foile de viță, alese și spălate în apă clocotită, le scoatem repede ca să nu se rupă. Pînă se răcesc tocăm carnea, adăugăm ceapa tocată foarte mărunt, mirodeniile, mărarul și pătrunjelul tocat foarte mărunt și amestecăm totul cu puțină apă rece. Facem sarmăluțele mici, nu ca cele în foi de varză. Aranjăm sarmăluțele în cratița tapetată de fund cu foi de viță. Adăugăm peste ele 1 cană cu supă de carne și o cană de vin alb pînă se acoperă sarmăluțele. Le fierbem la foc foarte mic cu capac. La nevoie mai adăugăm vin alb. Se servesc cu smîntînă sau cu geagic (iaurt amestecat cu usturoi taiate foarte fin).

Profesorul H. Dj. Siruni înconjurat de un grup de tineri - Surp Hagop 1971, București, Strada Vaselor 8.

1. Orlori Anjel Sakarian, 2. Sona Kazarian, 3. Prof. H. Dj. Siruni, 4. Iliric Tumageanlian, 5. Hasmig Hovnanian, 6. Selma Hovnanian, 7. Agavni Dudogian, 8. Laila Dufacgian, 9. Lucy Nevrtchian, 10. Lucy Jeamgocian, 11. Edvard Jeamgocian, 12. Edvard Tumageanlian, 13. Edvard Dufacgian, 14. Albert Hovnanian.

Sărbătoarea Surp Hagop

Mijlocul luni decembrie marchează una din sărbătorile majore ale Bisericii Armene, sărbătoarea Sfintului Hagop.

Hagop este un nume destul de răspândit la armeni și dacă nu ne cheamă Hagop, cu siguranță că avem sau am avut bunici, tată, frate, sau veri cu acest nume, iar dacă nu avem rude, avem prieteni și cunoscuți cu numele Hagop.

În această zi armenii de pretutindeni, purtători ai numelui Hagop, sărbătoresc și își serbează, înconjurați de rude și prieteni, ziua numelui.

În București, în anii tinereții noastre cel mai onorat și respectat Hagop era Profesorul H. Dj. Siruni care, în fiecare an își sărbătorea ziua numelui în locuința din strada Vaselor 8. În această zi casa lui era deschisă, plină de rude, prieteni și cunoștințe veniți să-l felicite, să-și exprime respectul față de el și munca sa și să-i ureze sănătate.

Anii au trecut, dar amintirea sărbătorii Surp Hagop din strada Vaselor 8 a rămas, împreună cu respectul și prețuirea față de Profesor.

Ajunși în secolul XXI, armenii din cele patru colțuri ale lumii continuă tradițiile lor și serbează ziua Sfintului Hagop, urînd celor ce poartă acest nume:

Hagop anunovât abris adică Hagop, să trăiești mîndru de numele cel porți!

În Bucureștiul de azi, cel mai respectat și apreciat Hagop, este Arhimandritul Hayr Surp Zareh Baronian, Hagop prin naștere care, spre bucuria comunității bucureștene și nu numai, va celebra în Catedrala Armeană din București sărbătoarea Crăciunului Armenesc.

Să parcurgem reperele biografice ale Sfintului Iacob-Surp Hagop.

Surp Hagop, cunoscut cu numele lui Surp Hagop Mdzbinthi, din Nisibis este un sfînt din secolul al IV-lea, educat, împreună cu Surp Kricor Lusavorici, în Cesareea, ordonat Episcop al Scau-

nului Nisibis din Mesopotamia, în mănăstirea Amit de lângă Tigranagherd, de mîna Arhiepiscopului Melidos al Antiochiei. Localitatea Nisibis, cu numele în armeneste Mdzbin, se afla în interiorul granițelor Armeniei istorice, în prezent ea este în Turcia, în apropiere de granița cu Siria.

În istorie Hagop este cunoscut prin încercarea de a descoperii Arca lui Noe. Numele lui apare într-o legendă legată de sforțările făcute pentru a se înălța pe Muntele Ararat în căutarea Arcii lui Noe, fiind primul om care a încercat să înfunte abruptia Muntelui. Impedimentul expediției consta în faptul că atunci cînd Hagop pornea la drum el nu mai era om tînăr, era deja la vîrsta maturității, era la vîrsta la care corpul nu-i permitea această aventură. Incapacitatea fizică era însă înlocuită de puternica credința în Dumnezeu și dorința arzătoare de a-și realiza țelul. La primul popas adoarme și-i apare în vis un înger care-i șoptește că este prea bătrîn pentru o asemenea aventură dar, pentru a-i satisface marea dorință, Dumnezeu îi dăruiește o bucată din corabia lui Noe. Astfel, Hagop se întoarce glorios cu bucată din Arcă, fragment care în prezent se păstrează în Armenia, la muzeul Sfintului Scaun din Ecimiadzin.

Ca origine Hagop nu era 100% armean, era asirian care avea sînge de armean. Tatăl său, asirian, se înrudea, după mamă, cu Sfîntul Grigore Iluminătorul. În acele vremuri asirienii erau apropiați de armeni, Mesopotamia Asiriană - Asorik, făcea parte din Armenia cea Mare, iar limba vorbită de ei era limba armeană.

Ca Aracinort de Nisibis Hagop rezistă eroic asaltului de 70 de zile a armatei Persane asupra mănăstirii Nisibis, episod care-l inspiră pe Nerses Shnorhali să compună imnul dedicat lui, imn care începe cu versetul Victurosului și Sfîntului Patriarh Hagop. Surp Hagop a participat la Primul Consiliu Ecumenic din anul 325 de la Niceea, iar pentru minunile făcute a fost proclamat skanceelakordz. Numeroase biserici și altare din lume au ca patron Sfîntul Hagop, cea mai importantă dintre ele a fost mănăstirea Surp Hagop de la poalele Muntelui Ararat, distrusă la cutremurul din 1840.

Edvard JEAMGOCIAN

CU MOTORUL SPRE „NICĂIERI“

Mihai BARBU

Am primit de curînd, prin bunăvoința tinerilor prieteni armeni de pe grupul yahoo romanahay [<http://groups.yahoo.com/group/romanahay/>], o foarte interesantă adresă de blog. Un tînăr jurnalist și fotoreporter, Mihai Barbu avînd nebuneasca pasiune a motocicletelor grele, a hotărît să străbată lumea, pe motorul său ciudat botezat Doyle, pînă în Mongolia (acolo unde caii sînt mai mulți ca oamenii pe kilometru pătrat). Zis și făcut, dar la întoarcere confratele nostru (dacă ne permiteți să-i spunem așa) a bătut și Tadjikistanul, și Uzbekistanul, Kirghizia, Ucraina și nu în ultimul rînd întregul Cauzaz și, desigur, Armenia. Unii ar putea spune că este un gest nebunesc, alții, mai familiarizați cu posturile TV *National Geographic* și *Travel and Living Channel*, ar spune că nu este nimic ieșit din comun. Totuși ceea ce este inedit reprezintă jurnalul său „de bord“ pe care vă invităm să-l citiți (pe nerăsuflăte, așa cum am făcut-o noi) pe Internet la următoarea adresă: <http://mongolia.ro/?p=1137>. Redăm, în continuare, cîteva fragmente din jurnalul acestui om, care deja prin ceea ce scris, prin impresiile sale, ne-a devenit prieten.

Eduard ANTONIAN

...,Dimineața m-am trezit alt om. Fără stări de rău și dureri de cap, gata să-mi încalc promisiunea făcută vameșului azer și să trec în Armenia. Am dezvoltat un GPS intern care rivalizează cu Marcel, că astăzi am ieșit singur din oraș în direcția bună, fără ajutor și fără indicatoare. Până la graniță nici nu apuc să încălzesc motorul, cincizeci de kilometri. Georgienii ca de obicei, surle și trîmbițe. Mă roagă, în măsura în care este posibil și nu e deranjul prea mare, să plec puțin mai tare, așa, cu scîrțiieli, eventual pe-o roată. Doamne, cum ar fi... Îmi pare rău băieți, da' lanțul meu numai de zvîcneli d-astea n-are chef acum, în halul în care e. Armenii la fel. Dau zece dolari pe viza și mă trezesc puțin cînd unul din vameși mă

întrebă dacă nu cumva am la mine niște mititei sau mămăligă. Nașul lui e român. Și ăștia mă roagă s-o calc urît la plecare, dar îi refuz și pe ei elegant.

Armenia, ce frumos... A început și drumul să șerpuiască mai hotărît, și tare ne mai place. Și dealurile se transformă în curînd în munți. Și e toamnă, toamnă rău, iar la un moment dat mă încercă un straniu sentiment că sînt acasa, în defileul Jiului, iar Petrila e după colț. După vreo douăzeci de kilometri mă pun pe vizitat. Mănăstirile Hoghpat și Sanahin. Ce vorbești dom'le, ăsta e leagănul credinței. E simplu, așa cum cred eu că ar trebui să stea lucrurile cînd vine vorba de Divinitate. E totul atît de simplu aici, și cumva sincer, pur. Nu-s nici picturi pe pereți și

nici icoane cu rame aurite, nimic. Uau... Continui prin canionul Debed, altă frumusețe. Știți cîte biserici sînt în Armenia? Toate. Le-am numărat eu. Pînă și harta pe care o am, unde un punct roșu înseamnă ceva frumos, e roșie toată. Nu e munte sau deal care să nu aibă în vîrf o biserică sau o ruină de biserică, acolo încă dinainte de începutul timpului. N-am cum să le văd pe toate, nici armean dac-aș fi.

Opresc la Sevan, pe malul lacului cu același nume, și intru pe o peninsulă, să caut ceva de dormit. Degeaba, sezonul s-a încheiat demult, totul e închis, cu lacăt. Intru pe plajă și dau cu ochii de o grămadă de dubițe d-alea de camping. Sînt nemți, nouașpe' mașini, o caravană întregă, și vin din China. Cîteva dintre mașini sînt camioane MAN și Mercedes, preparată off-road, care arată bullet-proof. Nu cred că armata noastră are echivalentul a așa ceva. Pot să pun și eu un cort aici, lîngă voi? Normal. Au trecut și prin Mongolia, asta nu mai trebuie să zic.

Întind cortul și mă duc pînă la mănăstirea Sevanavank, aflată în vîrfurile peninsulei. Am de urcat niște trepte la capătul cărora sînt terminat, dar merită.

Cobor, mănînc ceva, dau și la căței, și mă retrag la cort și la Doyle. S-a lăsat un frig după ce a apus soarele de toată praștia. Parc-am fi în octombrie, nu altceva. Mă bag în sac. Așa da. Na, acumă bagă frig, da' nu chiar tare, ca Doyle are doar o prelată pe el."

UMBRE pe pînza vremii

„Spre împlinirea voii
mele cele de pe urmă...”

În vechiul cimitir al bisericii armenesti Sf. Simion, cimitir care și-a conservat monumentele funerare pînă la începutul anilor '90, dar din care, ulterior, au început să dispară treptat pentru a face loc de veșnică odihnă altor răpoșați, „invadatori” fără voia lor peste mormintele armenilor de odinioară, a rămas încă „în picioare”, printre alte cîteva amintiri din piatră betegite de vreme și de agresiunile răuvoitorilor, monumentul funerar al lui Gregor Prunkul (1772-1823) și al soției sale Hrepsima (1780-1839).

Pînă a deține moșii
și sate...

Familia Prunkul (inițial Prunculian, care descinde tradițional din neamul Donovac, cu rol important în viața armenilor din Moldova), al cărei blazon nobiliar împodobește frontonul capelei din cimitirul familial aflat la cîteva zeci de metri distanță de cel al Bisericii Sf. Simion (capelă construită mult mai tîrziu, în anul 1902) a fost una din marile familii de latifundiați.

Pînă a deține însă moșii și sate și pînă a-și preceda numele de particula „von”, Prunculenii (ca de altfel și alte familii armenice trăitoare pe pămîntul Moldovei și

mai apoi al Bucovinei habsburgice) au fost negustori și administratori de moșii (arendași).

La rang nobiliar

Gregor Prunkul a fost unul dintre cei care a gustat această schimbare de statut social, întrucît la anul nașterii sale (1772) familia din care făcea parte încă nu fusese ridicată la rang nobiliar.

Un Ariton Prunkul (cu numele încă nescris potrivit ortografiei germane cu „k”) semna la 1785, ca vechil (alături de alți membri ai Sfatului armenesc din Suceava), un document al Comisiei Imperiale de delimitare a proprietăților din Bucovina.

Abia după anul 1787, ca urmare a unei patente imperiale, mai multe familii armenice (Antonovici, Bogdanovici, Kapri, Petrovici, Romașcan...), între care și familia Prunkul, au fost înobilate.

Ulița Prunkul

Familia de mari latifundiați Prunkul stăpînea, la un moment dat, satele Liteni, Străjeroaia, Brăiești, Tolova, Corlățel, Măzănăești...

Una din străzile centrale ale Sucevei (din Mahalaua Sf. Nicolae, unde se află și biserica armenescă Sf. Cruce), vechea

Ulița Crimca, pomenită de la 1673 (str. Nicolae Bălcescu de astăzi), pe care se afla impunătorul conac al familiei Prunkul (imobil în care, după naționalizare, a funcționat, o bună bucată de vreme, „Casa Pionierilor”, iar ulterior a devenit Restaurantul „Național”) se numea, încă din cea de-a doua jumătate a sec. al XIX-lea, Ulița Prunkul.

Mai tîrziu, în istoria Sucevei, doi membri ai familiei Prunkul au fost primari: Abraham von Prunkul, care s-a aflat în fruntea urbei între anii 1865-1870, și Michael von Prunkul, primar din anul 1884 pînă în 1886.

„Grigori Prunkul, staroste de armeni”

Dar despre Gregor Prunkul (care la 24 iunie 1768 este pomenit ca „Grigori Prunkul, staroste de armeni”) și numeroșii săi urmași am putut afla mai multe din testamentul său, testament care s-a păstrat și pe care Teodor Bălan la inclus în culegerea sa de „Documente Bucovinene”.

Testamentul, întocmit la Suceava (în 30 / 18 Ghenar, 1823, cu puțin timp înainte de deces) și întărit cu semnături armenesti aparținînd unor oameni cu stare, lăsa rînduială în familie dar făcea și donații creștinești („la fondul școalelor împărătești și la spitalul tîrgului Sucevii, spre ușurarea și hodina bolnavilor celor săraci”).

„Averea ce o las după săvârșirea vieții mele”

„De vreme ce eu - se consemnează în testament - mai gios iscălitul robul lui Dumnezeu, aflându-mă bolnav și slab de afița vreme și văzînd precum că toate chipurile și rînduiele spre folosirea însănătoșirii trupului meu nu-mi folosesc, traiul și nașterea păcătoșilor din lume este știută, iar ceasul morții nimăru nu este știut, deci dară aflîndu-mă la slăbiciune și cu gîndul spre moarte, spre depărtarea tuturor pricinilor ce s'ar putea naște după moartea mea între clironomii mei, pentru împărțeala averii mele mișcătoare și nemișcătoare, am socotit dară, totuși cu mintea întregă, a face și a rîndui pentru averea ce o las după săvârșirea vieții mele”.

Un monument căzut în uitare

Și rînduit-a Gregor Prunkul pentru toți urmașii săi (pentru că „ne-au bla-

goslovit milostivul Dumnezeu cu șapte copii, adică patru fii și trei fiice, anume Ariton, Ilie, Hatuna, Lucas, Criste, Rozalia și Sofia”), dar avînd grijă să se scrie mai întii următoarele:

„Dau sufletul meu, după săvârșirea vieții mele, în mîna Domnului Dumnezeului nostru, iar trupul pămîntului din care sînt făcut și poftesc ca trupul meu, după o anumită și legiuită pravilă de creștini, să se îngroape despre parte clironomilor mei cu cinste cuvioasă”.

Cu cinste s-a și îngropat și s-a ridicat monument de piatră pe locul unde a poposit mai apoi și soția lui, monument căzut acum în uitare.

„Această voință a mea de pe urmă întocmai să se urmeze”

Și astfel își încheia Gregor Prunkul socotelile cu lumea cu rugămîntea ca „spre împlinirea vooi mele cele de pe urmă” să-i fie dorința „apărată după pravilă de toate pretendensiile și împotrivoriturile ce s-ar putea naște după săvârșirea vieții”.

Iar pentru aceasta „spre mai mare întăritură - așa cum spune el - am iscălit această diată cu însuși iscălitura mea înaintea poftiților martori și poftesc pe cinstite diregătoriile și scaunile stăpînirii țării ca această voință a mea de pe urmă întocmai să se urmeze”.

Și alături de iscălitura soțului său și de acele semnături cu înfloriturile ale martorilor a pus și Hrepsima „degetul pe sașmnel crucii”, întrucît ea nu era știutoare de carte.

Tiberiu COSOVAN

Agop J. Hacikyan
Jean-Yves SoucyO VARĂ
FĂRĂ
ZORI

Cea mai bună modalitate de a determina ca istoria să nu se repete este să o comunicăm astfel încât ea să devină o poveste atât de memorabilă, că nimic și nimeni nu o vor mai putea înveli vreodată în uitare. De aceea, marea literatură, chiar pornind de la datele punctuale exacte ale realității istorice, este altceva decât o simplă consemnare de fapte. Dincolo de denotația rece, dincolo de caracterul pur formal al conservării unor detalii verificabile, rămâne șansa ficțiunii de a țese un fundal mai veridic decât orice răboj al martorilor. Și asta pentru că estetica unui stil impresionează infinit mai profund un suflet decât orice recurs la rigoaara înghețată a științei celei mai grele.

Cam în acești termeni cred că se poate pune problema cât privește romanul scris de Agop J. Hacikyan și Jean-Yves Soucy, „O vară fără zori” (Editura Ararat, București, 2008). Părerea foarte bună pe care o am despre opul citat vine atât din interesul constant ce-l manifest față de chestiunea genocidului armean, bine tratată în carte, cât și din excelența calitate a tălmăcirii în românește a romanului.

Asupra primului aspect, chiar că n-aș stăru. Într-un „clasament” al masacrelor pe scara industrială, al etnicidelor „clasice”, al desființării fizice a unor întregi grupuri omenești, pe primul loc stau evreii, pe al doilea amerindienii (precolombieni și nord-americani), iar pe al treilea armenii. Dacă seminția lui Israel s-a dovedit piatra de încercare a celui mai dement proiect din istorie, cel nazist, unul întemeiat tehnologic și justificat filosofic,

Genocidul, între realitate și ficțiune

Valentin PROTOPOPESCU

dacă pieile roșii au fost decimate cu o indiferență de o discreție disprețuitoare, indiferența celui care deține supremația tehnică și și promovează cu cinism interesul economic, genocidul armean reprezintă un caz mult mai complicat. Un caz încă nerezolvat nici în prezent, căci deși este un fapt de evidență istorică masacrarea și uciderea prin deportare a unui milion de armeni civili de către trupele „junilor turci”, nici astăzi acestor victime nu li s-a făcut o minimă reparație morală, una banală, care constă în simpla recunoaștere a aceluia episod și în niște scuze tardive dar necesare din partea statului turc. (Se pare că ne îndreptăm totuși spre acest gen de reparație în ordine politică, diplomatică și etică, deoarece autoritățile turce de azi fac anumite diligențe astfel încât „greșeala” din 1915 să fie recunoscută și asumată.)

În al doilea rând consider romanul scris de cei doi autori canadieni drept o capodoperă și pentru că standardul profesional dovedit de Madeleine Karacașian în actul de traducere este unul remarcabil. Nu numai precizie terminologică și fidelitate față de original, dar și imaginație creativă sau inspirație a echivalării, toate acestea așezate pe un suport solid, oferit de experiența traducătoarei. De asemenea, aparatul de note realizat de Madeleine Karacașian este unul foarte binevenit, căci are darul să lumineze un context istoric, geografic și etnic foarte puțin cunoscut de publicul nostru. Și mai este ceva: o literatură mare, o ficțiune de valoare poate pierde mult din anvergura dacă este neinspirat, superficial sau rău tradusă. Nu e cazul aici, iar mult din frumusețea stilului auctorial din versiunea originală este prezent și în varianta românească.

Dar despre ce este vorba în acest roman despre care Morris Farhi, membru al Societății Regale de Literatură din Marea Britanie, scrie că „întrece cunoscuta carte *Cele patruzeci de zile de pe Musa Dagh* a lui Franz Werfel”, iar comentatorul din „Ecrivains d'aujourd'hui” nu ezită să îl aprecieze drept o „mare sagă epică, cu sfîșieri profunde, cu peripeții în lanț și cu pagini pline de emoție”?

Vara lui 1915. Turcia – sau mai bine zis spațiul în care Imperiul Otoman își

consuma agonia politică, așteptându-și obșteșcul sfîrșit și pe mîntuitorul reformator Kemal Atatürk. O lume tipic orientală, așezată și prosperă, în care armenii coexistă pașnic alături de evrei și turci, dezvoltînd o tradiție dedicată comerțului și propășirii propriilor obiceiuri. O atmosferă tihnită și aparent nemișcată, pe care nimic nu o poate zgudui.

Așa pare că stau lucrurile pentru familia armeană Balian. Însă demența debutează abrupt, ca orice raptus al delirului omucidar. Absurdul nu cunoaște insinuare, ci explodează, aruncînd în aer aparența normalității și credința în valorile omenești. Viața își vede curmat cursul, iar nebunia cuprinde suflete ce păreau pînă atunci extrem de sănătoase...

Vartan, capul familiei, este aruncat în temniță, doar pentru că originea sa „recomandă” asta. Soția acestuia, Maro, împreună cu băiețelul Tomas, este obligată să ia calea exilului, alături de sute de mii de femei, bătrîni și copii armeni. Un drum ca un purgatoriu nedrept și apocaliptic, în urma căruia mulți nu vor mai apuca să-și revadă familia. Un drum al morții, o încercare la capătul căreia se întrevide fie neantul, fie libertatea. Pe acest fundal, cei doi autori creionează personaje și relații puternice, verosimile și reprezentabile, iar simpatia omenească față de acești nefericiți ai soartei este sentimentul dominant pe care-l încearcă cititorii. Romanul are de toate: tensiune dramatică, certitudinea unei lupte cu forțe implacabile, demne de tragedia greacă, schițe sociale și psihologice de o cromatică absolut remarcabilă și, mai ales, un realism sănătos și extrem de riguros raportat specificului uman al Asiei Mici. Cartea scrisă de Agop J. Hacikyan și Jean-Yves Soucy are ceva din „Război și pace”, din „Doctor Jivago”, dar și din „Divina Comedie”, pînă într-atît de complexă îi este textura literară și substanța istorică.

Pe scurt, o lectură fundamentală, care ar trebui să premerge oricărei cercetări științifice a chestiunii genocidului armean...

Revista *Cultura*
nr. 220/2009

Cristina MANUK

S-a încheiat de curînd ediția 2009 a Tîrgului Internațional *Gaudeamus* – *Carte de Învățătură*, organizat de Radio România în Pavilionul Central *Rom-expo*. În pofida crizei economice și a campaniei electorale prezidențiale aflate pe ultima sută de metri, interesul pentru carte a bătut din nou recordul. Mai concret: chiar dacă numărul „expozanților” (edituri și organizații culturale) a fost mai mic (cca. 385) numărul vizitatorilor a fost puțin peste cel din 2008 – circa 100000. Nu-i vorbă, reducerile substanțiale de prețuri au avut și ele rostul lor în atragerea clienților, dar principalele puncte de interes le-au reprezentat, ca de obicei, evenimentele literare – lansări, dezbateri, sesiuni de autografe etc. – desfășurate pe parcursul celor cinci zile (25-29 noiembrie). E de remarcat faptul că, anul acesta, Tîrgul a fost inclus de Comisia Europeană în calendarul Anului European al Creativității și Inovării. După cum era de așteptat, trofeul „cărții celei mai rîvnite” (trofeul în valoare de 2000 de RON) a revenit volumului *Încă de pe atunci vulpea era vînătorul* de Herta Muller, apărut în colecția „Humanitas fiction” după ce, în urmă cu peste 15 ani, aceeași Denisa Comănescu îl edita la *Univers* în traducerea Norei Iuga. Un alt eveniment major l-a reprezentat sesiunea de autografe de la standul Editurii *Polirom* a marelui scriitor anglo-indian Salman Rushdie: în pofida riscurilor unui atentat, coada a numărat sute de oameni... Tot în cadrul actualei ediții a Tîrgului, criticul literar Nicolae Manolescu, prospăt reales ca președinte al Uniunii Scriitorilor din România, și-a serbat cei 70 de ani prin patru volume, toate apărute la editura *Paralela 45*: o carte de memorii (*Viață și cărți*), un volum omagial coordonat de Ion Bogdan Lefter și Călin Vlasie, o monografie semnată de eseistul clujean Lazslo Alexandru (Criticul literar Nicolae Manolescu, reeditată,

de fapt, după șapte ani) și un volum de comentarii critice despre cărțile aceluiași semnat de Ion Bogdan Lefter. Spațiul nu-mi permite să dau nici măcar o vagă idee despre numărul evenimentelor și al lansărilor notabile. Remarc faptul că, din nou, traducerile, nonficțiunea, critica și esul au ținut capul de afiș, deși nici beletristica românească nu s-a descurcat prea rău: printre aparițiile notabile, am reținut primul roman al Ionei Părvulescu, *Viața începe vineri* de la *Humanitas*, *Medgidia, orașul de apoi* de Cristrian Teodorescu și *Fugi din viața ta, îngrozitoare și slută, în cartea mea* de Daniel Bănulescu de la *Cartea Românească*, volumele de versuri de la *Vinea* și *Aula*... De departe cel mai bun volum de proză al anului, *Cartea soaptelor* de Varujan Vosganian a beneficiat de o neașteptată lansare, din păcate prea „pe fugă”. Un element de culoare l-a reprezentat „întîmplarea” organizată la standul editurii *Corint* întru relansarea volumului *Miss Perfumado* de Bedros Horasangian. Printre titlurile care au stîrnit un interes deosebit s-au numărat, de asemenea, *Ultimii eretici* ai imperiului de Vasile Ernu, volumul de convorbiri al filozofului Mihai Șora (incredibil de vital la cei 93 de ani ai săi) cu Leonid Dragomir și impresionanta monografie teoretică despre critica lui G. Călinescu semnată de tînărul critic Andrei Terian. Colegul său de generație și-a lansat la Editura *Art* un volum despre *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*. Tot la *Art* a apărut ediția completă a ciclului poetic *La Liliaci* de Marin Sorescu, îngrijit de Sorina Sorescu. Și o colecție pitorească: „*Prima dată*”. În rest, *Humanitas*, *Polirom*, *Cartea Românească*, *Vre-mea*, *Curtea Veche*, *Paralela 45*, *Nemira*, *Tritonic* și celelalte s-au întrecut în a-și răsfăța publicul. Cîteva delicatose de sezon:

un nou volum din jurnalul lui Radu Petrescu, acoperind intervalul 1970-1975 (la *Paralela*), incitantul *Germanofilia* de istoricul Lucian Boia (la *Humanitas*)... Pe palierul „consumist” al ofertei editoriale, starletele Mihaela Rădulescu și Andreea Marin și-au lansat, fiecare, cîte un op lucios, magnetizîndu-și fanii. Nici politicienii nu s-au lăsat mai prejos – dacă e campanie, nu-i așa?: dacă prezidențiabilul Mircea Geoană și-a lansat un volumaș improvizat cu valoare de credo, intelectualii și politicienii apropiați președintelui Băsescu au participat la lansarea mai multor volume cu rezonanță. Nu au lipsit dezbaterile (cea despre traduceri, organizată cu sprijinul ICR, întîlnirea cu tema „scriitorul și Securitatea” păstorită de Bujor Nedelcovici ș.a.). Mi-a atras atenția o glumă a unui vizitator potrivit căruia, dacă un terorist ar fi pus o bombă simbătă la Romexpo, jumătate din scriitorii români ar fi sărit în aer – într-adevăr, concentrația de personalități literare pe metru pătrat a fost una pe măsură, iar restaurantele și terasele de pe marginea principalelor „inele” nu au făcut nici de data asta față cererii, cu personalul lor de serviciu ce părea a fi absolvit la fără frecvență școala de ospătari...

Editura *Ararat* s-a prezentat și ea cu fruntea sus pe inelul doi, la standul DRI, cu întreaga ofertă de carte din anul 2009. Și, din cîte mi-am putut da seama, publicul n-a părut deloc neinteresat de volumele expuse... Nu-i puțin, la vremuri de criză și în condițiile în care edituri cu firmă precum *Compania* sau *Muzeul Literaturii Române* au lipsit, din diferite motive. Una peste alta, a fost neașteptat de bine. N-ar fi prima dată cînd, la vremuri nu ușoare, cartea ne oferă motive de satisfacție și optimism...

LIPSA DE FOLOSINȚĂ, DREPTUL LA DESPĂGUBIRI

Folosința, reprezintă posibilitatea pe care o are o persoană, în puterea unui drept, de a întrebuița un bun sau, de a-i culege fructele (cum sînt cele naturale, dar și cele civile: chiria, renta, etc.), acest fapt, are ca și drept premisă, condiția deținerii de către acea persoană, în stăpînire a bunului, pentru că, numai astfel putem vorbi de posibilitatea concretă de a se folosi de un bun determinat.

Acest drept de folosință, de regulă aparține proprietarului bunului, însă este posibil a aparține și unei alte persoane decît acestuia, respectiv comodatului, uzufructuarului, etc., însă, cum arătam, de regulă caracterizează dreptul de proprietate, deoarece folosința, alături de posesie și dispoziție formează „conținutul/substanța” dreptului de proprietate, vorbind astfel de cele trei atribute ale proprietății, tocmai de aceea ne vom referi în continuare la folosința – ca și atribut al proprietății.

Pomind de faptul că folosința este un atribut al proprietății, și cum proprietatea este inviolabilă, ea neputînd fi încălcată de nimeni, (interdicție de protecție, impusă cu aceeași forță, chiar și statului), putem afirma că nicio persoană nu poate fi lipsită de folosința bunului său, deoarece în caz contrar ar însemna să se încalce însăși dreptul său de proprietate, în chiar „substanța sa”, întrucît, folosința este un atribut fundamental și poate cel mai „vizibil” al proprietății.

Cu toate acestea, în practică nu puține sînt situațiile în care, titularii dreptului (de proprietate sau, a unui alt drept) sînt lipsiți de folosință, stăpînirea efectivă a bunului lor (ori pe care au dreptul de a-l folosi), aceasta ca urmare a unor acte ilicite de deposedare, ori refuz de eliberare săvîrșit de către o altă persoană.

Evident, asemenea fapte sînt „periculoase” și vătămătoare, nu doar pentru persoana titulară a dreptului, dar chiar pentru întreaga societate, de vreme ce, prin aceasta se aduce atingere unor valori sociale de ordin patrimonial, a căror normală desfășurare este condiționată de securitatea, menținerea și respectarea stării de fapt a posesiunii unui bun, mai precis, de asigurarea și ocrotirea pașnicei folosințe a uni bun imobil de către cel îndreptățit.

Tocmai din această perspectivă, a pericolului social sporit, legiuitorul a înțeles să interzică săvîrșirea unor asemenea fapte, considerîndu-le infracțiuni, precum: tulburarea de posesie și tulburarea folosinței unui bun.

Însă indiferent dacă fapta, de a lipsi o persoană de folosința bunului său, este ori nu calificată, drept infracțiune, cu alte cuvinte, indiferent dacă acea persoană va răspunde și în fața legii penale pentru fapta sa, este cert că acesta (agentul tulburător) va fi ținută a răspunde din punct de vedere civil, mai precis, a despăgubi persoana îndreptățită la folosința pentru prejudiciul cauzat.

Aceasta se explică prin aceea că, fapta – de a lipsi o persoană de folosința bunului său – se situează în sfera ilicitului, fiind fără echivoc un act nelegal, prin urmare, din perspectiva legii civile, ea este socotită drept o „faptă ilicită cauzatoare de prejudicii”, intrînd în sfera ilicitului civil, ceea ce nu exclude că, aceeași faptă, să poată fi cuprinsă și în sfera ilicitului penal, respectiv să fie considerată drept infracțiune, caz în care va răspunde și din punct de vedere penal.

De reținut însă, că cele două forme de răspundere nu se exclud, ci pot fi angajate împreună (concomitent sau succesiv).

Susținem că o asemenea faptă este ilicită, pornind de la o regulă, cu valoare de principiu, potrivit cu care: nimănui nu-i este permis să aducă, prin fapta sa vreo vătămare unei alte persoane, ori drepturilor acesteia.

Ori, fapta, de a lipsi persoana îndreptățită, de folosința bunului său, este direct vătămătoare acesteia, încălcîndu-i-se, prin urmare, un drept, respectiv acela în puterea căruia avea posibilitatea/facultatea de a se folosi de bunul respectiv. Un element esențial în caracterizarea faptei ca fiind ilicită, este acela că această acțiune (de a ocupa un bun al altuia) ori inacțiune (de a refuza eliberarea unui spațiu al altuia) să se fi săvîrșit fără drept.

Așadar, reținînd caracterul ilicit al faptei, ne situăm în planul răspunderii civil delictuale, determinată tocmai de caracterul ilicit al faptei, în condițiile în care art. 998 din Codul Civil stipulează în mod expres, aceea că: orice faptă a omului, care cauzează altuia prejudiciu, obligă pe cel din a cărui greșeală s-a ocazionat, a-l repara”.

În continuare, persoana vătămată prin această faptă ilicită, respectiv cel ce a fost lipsit de folosința bunului său, va putea solicita acoperirea prejudiciului cauzat prin acesta, mai precis, că cel ce a săvîrșit – o să fie ținut a plății acestuia, contravaloarea, așa-numitei lipse de folosință.

În acest caz ne referim la acoperirea prejudiciului existent, cer, însă regulile răspunderii civil delictuale permit, a se putea acorda despăgubiri și pentru prejudiciul viitor, cu condiția ca, deși nu s-a produs, să fie cert că se va produce în viitor, putînd fii și acesta evaluat.

De regulă, lipsa de folosință se evaluează, ținînd cont de prețul chiriilor (cedării de folosință) pentru imobile similare, caz în care, de cele mai multe ori, este necesară efectuarea unei expertize imobiliare, care să determine valoarea acestei „lipse de folosință”.

Toate aceste activități se desfășoară în cadrul unui proces, intentat de cel vătămat împotriva autorului faptei ilicite, în care pe baza probelor, se va putea stabili întinderea prejudiciului cauzat și în final, obligarea pîrîntului la acoperirea acestui prejudiciu.

În legătura cu întinderea obligației de acoperire a prejudiciului, trebuie subliniat că aceasta se stabilește în așa maniera încît, între prejudiciu și despăgubirile acordate, să existe identitate, fără a se ține cont de starea materială a autorului faptei, ori de posibilitatea acestuia de a acoperi acest prejudiciu.

În plus, regula acoperirii integrale a prejudiciului, impune concluzia că se pot acorda despăgubiri nu numai pentru prejudiciul efectiv (lipsa de folosință) dar și pentru beneficiul nerealizat de victimă, de pildă, pentru cazul în care acel spațiu avea o anumită destinație, ce aducea victimei un anumit beneficiu suplimentar, decît simpla folosință.

Pe lîngă despăgubirile ce le va plăti pentru fapta sa, pîrîntul (autorul faptei) să fie ținut a acoperi și toate cheltuielile ocazionate de victimă, ca, acel proces, precum taxa de timbru, onorariu avocat, precum și alte cheltuieli avansate de către acesta.

Portretul unui miliardar: KIRK KERKORIAN

Kirk (pe numele său adevărat Kirkor) Kerkorian s-a născut la Fresno, în California, fiind fiul lui Aharon și Lily Kerkorian, care erau emigranți armeni originari din Harpert (oraș armenesc din Turcia de astăzi). Kirkor a vorbit armeană acasă și a învățat engleza pe străzi.

Kirkor a început să lucreze de la o vîrstă fragedă. A vîndut ziare, a spălat și a reparat mașini și, mai tîrziu, a vîndut mașini uzate.

Trăindu-și tinerețea în timpul Recesiunii americane, el nu a putut urma cursurile unui liceu sau ale unei școli superioare.

Pasiunea cea mare a tînărului Kerkorian au fost avioanele și zborul, pasiune ce a constituit și calea sa spre prosperitate.

În timpul celui de al doilea război mondial, Kirk Kerkorian, fiind deja pilot licențiat, a lucrat (ca civil) pentru *British Royal Air Force*, transportînd peste ocean, în Anglia, avioane de bombardament construite în Canada. Această treabă era plină de riscuri, mulți piloți fiind înghițiți de valurile Atlanticului. Kerkorian a reușit să facă 33 de zboruri în doi ani și jumătate și a reușit să economisească 12.000 de dolari, bani destui ca să-și înceapă propria sa afacere în industria transporturilor aeriene.

În 1947, Kerkorian a plătit 60.000 de dolari pentru *Los Angeles Air Service*, o companie mică ce făcea zboruri între Los Angeles și Las Vegas. În 1962, el a vîndut compania pe care o rebotezase *Trans International Airlines*, a cumpărat-o înapoi în 1965 și a vîndut-o din nou, în scurt timp, pentru 104 milioane de dolari.

Din 1962, Kerkorian a început să investească în Las Vegas. După ce a vîndut compania sa de transporturi aeriene, el a construit în 1969 hotelurile Flamingo și International din Las Vegas, pe care, ulterior, le-a vîndut firmei Hilton.

În 1969, Kerkorian a cumpărat vestitul studio de filme *Metro-Goldwin-Meyer* (MGM) din Hollywood și apoi *Universal Artist Studio* pe care le-a unit în MGM/US, iar apoi, în 1985, le-a vîndut lui Ted Turner cu 1,5 miliarde de dolari.

În mod interesant, saga nu s-a oprit aici, iar el a cumpărat studiourile din nou pentru 780 de milioane de dolari, le-a revîndut pentru

1,3 miliarde de dolari, le-a recumpărat încă o dată, pentru ca, în final (în 2004), să le vîndă firmei japoneze *Sony*, pentru 2,9 miliarde de dolari.

În 1990 începe să-și îndrepte atenția către industria auto din Statele Unite și, în scurt timp, ajunge unul dintre cei mai mari acționari ai firmei *Chrysler*.

Pe baza datelor furnizate de revista *Forbes*, averea personală a lui Kirk Kerkorian depășea 16 miliarde de dolari înainte de criza economică din ultimii ani și, deși a înregistrat pierderi considerabile în acești ani, Kerkorian încă este considerat ca unul din cei mai bogați oameni din SUA (printre primii 100).

Kirk Kerkorian este considerat și unul dintre cei mai generoși filantropi din Statele Unite, Armenia și comunitățile armenesti din Liban, California și Nevada fiind printre cei mai mari beneficiari ai generozității sale.

El a mai donat mari sume de bani Universităților din Nevada și California, precum și mai multor spitale importante din aceste state.

Merită menționat faptul că donațiile lui Kerkorian în Armenia au venit cînd țara era într-o situație extrem de grea, cînd totalul cheltuielilor guvernului se situa la numai circa 400 de milioane de dolari, cînd erau foarte puțini aceia care investeau în țară. Desigur, ajutorul oferit de Kerkorian i-a determinat pe mulți alții să facă investiții sau donații în Armenia, a făcut să crească încrederea populației în viitorul țării, a ajutat direct la refacerea infrastructurii țării și a ajutat la apariția boom-ului în construcții din ultimul deceniu.

Astăzi, Kirk Kerkorian a depășit frumoasa vîrstă de 92 de ani, iar Armenia – precum și armenii de pretutindeni – îl consideră ca pe unul dintre cei mai importanți fii ai săi și, ca dovadă a acestui fapt, guvernul Armeniei i-a acordat titlul de Erou al Republicii Armenia.

După
The Armenian Reporter

(traducere de
Lanis Șahazizian)

Duminică 20 decembrie a avut loc la Catedrala Armeană din București o slujbă de pomenire a celor care s-au jertfit în decembrie 1989 pentru libertatea noastră, pentru trecerea la o societate democratică. În prezența IPS Arhiepiscop Dirayr Mardichian și Arhim. Dr. Zareh Baronian slujba a fost oficiată de preoții Bogdan Ezras și Radu Krikor Holca și diaconii Haig Azarian și Zareh Arachelian. După slujbă a avut loc dezvelirea unei plăci comemorative (*v. foto*), plasată pe zidul exterior al turnului clopotniței care amintește de momentul 22 decembrie 1989 atunci când, primele clopote ce au fost trase în București au fost cele ale Catedralei Armene.

După acest moment în Biblioteca Dudian a avut loc un moment de amintire a acelor evenimente. A vorbit Vartan Arachelian, membru în Comitetul Eparhial, la inițiativa căruia a fost dezvelită această placă, și IPS Arhiepiscop Dirayr Mardichian care a amintit că, în data de 22 decembrie 1989 multă lume a venit în curtea Catedralei cerînd să se tragă clopotele pentru a ieși populația Capitalei în stradă. Acest gest a fost unic la acel moment singurele clopote ce au sunat fiind cele ale Catedralei Armene din București.